

PONOVO U SLAVONIJI

ODMOR, POPUNA I SMESTAJ JEDINICA

Krajem 1943. godine je narodnooslobodilački pokret u Slavoniji poprimio široke razmjene. Raspolagalo se velikom slobodnom teritorijom s mnoštvom oslobođenih mjesta, dvijema novim brigadama (čehoslovačkom „Jan Žižka” i 25. brodskom), diverzantski bataljon je preras-
tao u diverzantski odred, obrazovan je artiljerijski divi-
zion, od šest partizanskih odreda su osnovane istočna i
zapadna grupa odreda.

Uprkos odlasku više od polovine jedinice s teritorije Slavonije, Dvadeset osme divizije (Sedamnaesta i Dvade-
set prva brigada), Šesnaeste brigade „Joža Vlahović” u
Zumberak i Dvanaeste udarne u središnju Bosnu, slavonske
jedinice nisu smanjivale svoju aktivnost. Staviše, oslobodile
su mnogo mjesta i gradova i gotovo svakodnevno rušile sa-
obVaćajnice Zagreb — Beograd i ostale na tom prostoru.
Povratkom Dvadeset osme divizije u Slavoniju, udarna
moć Šestog korpusa NOVJ se znatno povećala.³⁴⁸³

Uporedo s razvojem borbenih jedinica bivala je sve
veća vojnoteritorijalna korpusna oblast. U njoj je djelo-
valo pet vojnih područja s razvijenim vojnopozadinskim
ustanovama, bolnicama, radionicama, skladištima, radnim
bataljonima i četama, stražama i stražarskim četama, ko-
je su se bavile obezbjeđenjem i uređenjem teritorije i
zbrinjavanjem operativnih jedinica za život i borbu dok
se budu nalazile na njihovoj teritoriji.

^{M8a} Jedinice NOV u Slavoniji krajem 1943. godine su imale
10.037 boraca. Zbornik, tom V, knj. 11, str. 46.

P R E G L E D

brojnog stanja, nacionalne, socijalne i političke pripadnosti, boraca Dvadeset prve brigade Dvadeset osme divizije decembra 1943. godine

Jedinica	Brojno stanje	Nacionalni sastav									Pol. Pripadnost			Socijalni sasrtav							
		Srba	Hrvata	Muslimana	Slovenaca	Slovaka	Mađara	Zidova		Nemaca	Cl. KPH	Komunista van partije	Nepartijac		Seljaka	I Radnika	Intelektualaca	Nameštenik	Zanatlija	Vojno-pol. rukovodilac	
Stab, brigade	19	15	2						1	1	8	9	2		12	6	1				
1. bataljon	254	174	80								49	44	161		114	10	4	4	22	—	
2. bataljon	236	157	69	4	—	—		1	1	2	—	53	31	152	171	30	3	2	25	—	
3. bataljon	222	133	89								49	29	144		166	45	3	—	8	—	
4. bataljon	188	130	48	8		1	—	—		1		62	42	84	148	12	12	2	14	—	
Prateća četa	44	33	11	—	1						7	6	31		39	4	—	—	1	—	
Bolnička četa	15	6	9								4	4	7		7	2	1	—	5	—	
Četa veze	74	53	25	6							12	24	38		53	7	—	—	14	—	
Intendantura brigade	10	4	6	—			—	—	—	—	4	1	5		2	3	—	—	5	—	
Agitprop	13	4	8	—	—	—	—		1	—	—	4	1	8	5	—		5	1	2	—
Kuriri	21	14	7								2	19	—		14	5	1	1	—	—	
SVEGA	1.096	733	354	18	2	1	1	2	4	1	254	211	631		831	124	30	10	96	5	

Na velikoj oslobođenoj teritoriji situaciju u potpunosti imaju u svojim rukama narodnooslobodilački odbori. Slavonija ulazi u 1944. godinu sa Oblasnim NOO, četiri okružna, 17 kotarskih, 59 općinskih, 640 seoskih odbora, od kojih je 225 na teritoriji koju kontroliše neprijatelj, a omladinska organizacija ima u svojim redovima 7.000 organizovanih članova.

Tako su Slavoniju predstavili komandant korpusa general Petar Drapšin i sekretar Oblasnog komiteta KPH za Slavoniju Dušan Čalić Čule štabovima bataljona i brigada Dvadeset osme divizije na savjetovanju održanom 4. januara 1944. godine u selu Pitomači kod Virovitice. Tada je ocijenjen put Sedamnaeste i Dvadeset prve brigade kroz Moslavinu, Zagorje i Pokuplje i ukazano na slabosti i propuste.^{348b} Komandant korpusa je saopštio zadatke naših brigada u Slavoniji i govorio o vojnopolitičkim prilikama na slobodnoj teritoriji i neprijateljskim namjerama.

Sekretar Oblasnog komiteta je istakao značaj II zasjedanja AVNOJ-a, naš stav prema reakcionarnom vodstvu HSS i važnost mobilizacije za širenje narodnooslobodilačkog pokreta. Posjeta slavonskih rukovodilaca je završena smotrom predstavničkih jedinica iz svih brigada, koju su posmatrali i mještani tog velikog i lijepog podravskog sela.

U to vrijeme bio je veoma razvijen politički rad s narodom. Po selima su se održavali mitinzi: u Starom Gradcu, Bušetini, Marofu, Suhaji, Ivanjskoj, Bereku, u Moslavini, Lozani, Rogovcu, Velikoj Crešnjevici, Spišić-Bukovici, Velikoj Babinoj Gori i Turanovcu. Na tim skupovima je prisustvovalo oko hiljadu mještana. U Turancu je bilo 150 ljudi, i tu se javilo 30 dobrovoljaca u Narodnooslobodilačku vojsku. Međutim, u selima u kojima je još bila jaka ustaška propaganda čak su se ispisivale prijeteće parole protiv onih koji se jave u NOV.³⁵⁰

U isto vrijeme su se u četama održavali sastanci boraca, omladinaca i skojevaca na kojima se govorilo o potrebi ispravnog odnosa prema narodu, o novomobilisanim borcima, jačanju discipline i odgovornosti. Intenzivna je bila obuka novomobilisanih boraca u rukovanju Oružjem, povrh toga što su obavještavani o zadacima i odnosima u brigadi.

Zbornik, tom IX, knj. 5, dok. 18, str. 109.
»⁵⁰ Zbornik, tom IX, knj. 5, dok. 18, str. 109.

U četama je živnuo i kulturno zabavni-rad. Svaka četa, odnosno bataljon, izdala je džepne novine. Borci su naučili nekoliko horskih pjesama i recitacija, a mobilisana je i vatrogasna „bleh“ muzika, pa je i ona ubrzo počela da uvježbava partizanske koračnice i pjesme.

Brigada je mobilisala 334 borca, a 40 je došlo dobrovoljno. Vojna ljekarska komisija je proglasila sposobnim njih 230. Iz Bilogorskog partizanskog odreda je u Dvadeset prvu brigadu došlo takođe 96 tek mobilisanih boraca, ali je poslije nekoliko dana 12 pobjeglo kućama. Ti mladići su odobravali partizansku borbu, ali nisu bili raspoloženi da se late oružja. Jedni su željeli da stupe u Bilogorski odred, ali ne i u brigadu. Isti ti momci su poslije nekog vremena postali borci i, štaviše, uzorni komandiri vodova, a neki i komandiri četa.

Okružni komitet KPH Virovitice je u vezi s bježanjem iz brigade smatrao da je Dvadeset prva brigada kriva što se na njenom terenu pojavila „bijela garda“, jer su mladići mobilizirani a da nisu bili ljekarski pregledani.³⁵¹ Nije se, međutim, uzimao u obzir uticaj pete kolone i neprijatelja koji su ubijali naše aktiviste.³⁵² Vođe tih grupa su i ranije bili povezani s neprijateljskim garnizonom u Virovitici. Ipak, moglo bi se zaključiti da je brigada prilikom mobilizacije imala nešto stroži kriterijum od Komande bilogorskog područja i kotarskog NOO Virovitica.

Početkom godine je Dvadeset prva brigada dostavila štabu divizije brojno stanje ljudstva³⁵³ sa socijalnim sa-

³⁵¹ Mnogi su pobjegli iz brigade i krili se po okolnim šumama jer se nisu smjeli javiti. Izvještaj Okružnog komiteta KPH Virovitice od 14. 1. 1944. Mikrofilm 313/43 (Vojnoistorijski institut).

³⁵² Dezerteri se kriju oko sela Sedlarice; 12 su iz 21. brigade, njih 16 imaju puške, odnijeli su oružje predsjednika i potpredsjednika sela Otrovaneca, ostali dezerteri su iz Bilogorskog odreda. Dvadeset prvog januara ubili su stražara između sela Trešnjevice i Sedlarice. Ubili su predsjednika MNO i njegovu ženu, a pucali su na informativnog oficira Komande mjesta Pitomača.

Vođe tih grupa su Ivo Mersić i Ivo Medić iz sela Sedlarice, a povezani su s nekim Petekom iz Virovitice. Njima su se pridružili bivši četnici i ustaše. Neki od njih bježe, jer misle da ih je 21. brigada nepravilno mobilisala. Izvještaj OK Virovitice od 24. 12. 1944. Vojnoistorijski institut, mikrofilm 340/43.

³⁵³ Izvještaj štaba 21. brigade štabu 28. divizije od 4. 1. 1944. godine o socijalnom, nacionalnom i organizacijskom stanju. Vojnoistorijski institut sig. br. 1—4, k. 1124.

stavom i organizacionim stanjem. Tada je imala 1.105 ljudi, a od toga: 826 seljaka, 124 radnika, 109 zanatlija, 10 namještenika, sedam vojnopolitičkih lica, 29 đaka intelektualaca. Prema nacionalnom sastavu u njoj je bilo 633 Srba, 379 Hrvata, 55 Italijana, 19 Muslimana, 10 Slovenaca, pet Nijemaca, jedan Slovak, dva Rusa, dva Jevreja i dva Mađara.

U brigadi je bilo 261 članova KPJ i 234 skojevaca.

U brigadi su učinjene i neke kadrovske promjene.³⁵⁴ Komesar Trećeg bataljona Ivan Krmpotić postavljen je za komesara Prvog bataljona, a na njegovo mjesto je došao Slavko Blagojević. Za zamjenika komesara Trećeg bataljona određen je Milenko Miljević, a u Drugom bataljonu je za informativnog oficira postavljen Milan Uskoković Brzi, za komesara bolničke čete divizije postavljena Ankica Maksić, sekretar SKOJ-a brigade.

NA OBEZBJEĐENJU NAPADA NA USTAŠKO UPORIŠTE ČAGLIN

Uporište Čaglin držala je zloglasna 6. ustaška bojna³⁵⁵ bez 5. satnije, 2. ustaškog slavonskog združa.³⁵⁸ Ustaše iz tog uporišta su bile strah i trepet za narod istočnog dijela požeške kotline. Čaglin je bio veoma dobro fortifikacijski utvrđen i zaštićen minskim, žičanim i drugim preprekama, sa razgranatim sistemom bunkera, rovova i saobraćajnica za odbranu. Neprijatelj je raspolagao naoružanjem italijanske proizvodnje. Imao je protivtenkovski top, dva teška minobacača, šest teških mitraljeza i osam puškomitraljeza i druga borbena sredstva.

Čaglin je razdvajao prilično veliku slobodnu teritoriju na papučko-krndijskom i diljskom području i obezbjeđivao put Požega-Pleternica-Našice-Osijek. Zato je štab Šestog korpusa 16. 1. 1944. godine izdao zapovijest

3Ü Naredba 28. divizije o postavljenju od 14. 1. 1944. Arhiv. VJJ sig. br. 10. 3. 1139.

³⁵⁵ Arhiv VII, sig. br. 5/1 i 17—2, k. 114.

³¹⁶ Garnizon u Jakšiću kod Slavonske Požege činila je 5. satnija 6. ustaške bojne; komandir ust. poručnik Amreina, ranjen u zasjedi 21. brigade kod sela Sumanovca. Izjava ustaše Đure Petričevića iz Ilače na suđenju u Okružnom sudu u Osijeku 31. 1. 1946. Đuro je bio osuđen na smrt, ali je pomilovan. Broj k. 1054. presuda 350/45.

da se izvede korpusna operacija,³⁵⁷ tj. da uporište Čaglin uništi.

Čaglin su s pravca Slavonske Požege, Našica, Poreča i Kule obezbjeđivale jedinice Dvadeset osme divizije sa Osječkim i Požeškim odredom.³⁵⁸ Dvanaesta divizija i Diljski NOP odred osiguravali su akciju od Pleternice, Slavanskog Broga, i Đakova. Određeno je da napad počne 22. 1. 1944. u četiri časa.

Slavonska Požega je bila najjači garnizon. Imala je oko 2.600 neprijateljskih vojnika. Tu su bile motorizovane jedinice i artiljerija,³⁵⁹ a i pretpostavljena operativna komanda za snage u Čaglinu. Otuda se i moglo očekivati da će sa tog pravca i uslijediti najjači nalet. U pleterničkom garnizonu bilo je oko 390 vojnika (240 Nijemca i 150 domobrana). Na prostoru između Čaglina i zasjede koju je postavila Dvadeset prva brigada bila su još dva uporišta: Kula, sa 50 vojnika Vermahta, i 150 naoružanih mještana koji su bili ojačani topom od 75 mm, teškim bacačem i sa četiri laka minobacača, kao i četiri teška mitraljeza i šest puškomitraljeza, šest automata, itd.³⁶⁰ i Poreč, u kom je bilo 40 njemačkih vojnika i 120 domaćih Nijemaca naoružanih teškim i sa tri laka minobacača, šest puškomitraljeza i šest automata.

Dvadeset prvoj brigadi je povjereno da njena tri bataljona (1, 3. i 4.) zatvore taj pravac, Drugi bataljon je pridat štabu Istočne grupe odreda i postavljao je zasjedu na cesti Našice — Kula na liniji: Bukova glava (k.321) — kota 306.³⁶¹ U Našicama je bilo oko 1.500 vojnika sa šest topova, šest teških i 15 lakih minobacača i 18 teških i 64 puškomitraljeza.

Jedan bataljon Požeškog odreda je vezivao za sebe neprijateljske snage u Kuli i Poreču i izvodio demonstrativni napad, a jedan bataljon je kontrolisao saobraćajnicu

³⁵⁷ Zbornik, tom V, knj. 23, str. 248; u borbama za Čaglin angažovao je 21. bataljon 7 art. oruđa, 16 u zasjedi, 3 u napadu i 2 u rezervi.

³⁵⁸ Zbornik, tom V, knj. 23, str. 237.

³⁵⁹ U Požegi je bilo stacionirano 1.106 domobrana, oko 700 Nijemaca, 20 esesovaca, njemačko redarstvo, 300 ustaša, 50 policajaca, 54 žandarma, 6 topova, 6 minobacača i 13 lakih minobacača, 25 mitraljeza i puškomitraljeza. Zbornik, tom V, knj. 23, dok. 75, str. 321

³⁶⁰ Zbornik, tom V, knj. 23, dok. 66, str. 277.

³⁶¹ Zapovijest štaba 21. udarne brigade za odbranu. Vojnoistorijski institut, sig. br. 2—2, k. 1138.

Kutijevo — Velika i obezbjeđivao previjalište Dvadeset prve brigade u Kutijevu.

Prilikom pripremanja zadatka štab Dvadeset prve brigade je ispravno uočio da brigada zatvara veoma važan pravac i da od čvrstine njene zasljeđe umnogome zavisi uspjeh akcije na Čaglin. Zemljište na kojem je brigada trebalo da se rasporedi bilo je blago talasasto, delimično naseljeno, prošarano šumarcima i lugovima. Vremenski uslovi su bili nepovoljni: hladno zimsko vrijeme sa snijegom, što je veoma otežavalo maskiranje jedinica. Zemljište je bilo prohodno u zahvatu saobraćajnice za sva motorna vozila. Neprijatelj je mogao da manevriše iz nekoliko pravaca: upućivanjem snaga dužim pravcem, preko Jakšića, Vetova, Kutijeva i Bekteža, a zatim da spoji snage u Kuli i Poreču i tako ugrozi snage napadača. Drugi pravac, kraći, je bio: Pleternica — Knešci — Čaglin. Tu se ugrožavao spoj Osamnaeste brigade Dvanaeste divizije, koja je držala položaje na lijevom krilu: selo Tulnik — k. 158, od kapele Sveti Petar tt 263 i zahvat ceste Pleternica — Ruševo — k. 310. Na kraju je štab zaključio da će neprijatelj uputiti najjače snage u predio saobraćajnice Požega — Jakšić — Kula — Čaglin.

Štab brigade je odlučio da primjeni elastičnu odbranu sa upotrebom rezervi kako bi se razbio neprijateljev napad i, snažnim protivnapadom s fronta, krila i bokova, da mu se nanese gubici i jedinice odbace u polazne garnizone. Diverzantski vod je dobio zadatak da postavi lažna minska polja na cestama (brigada je imala samo pet protivtenkovskih mina). Na cestu Pleternica — Kutijevo postavljene su dvije, a na cestu Požega — kula tri prave mine. Dobijene dvije protivtenkovske puške dodijeljene su Prvom bataljonu.

Prvi bataljon (dvije čete) posjeo je položaje oko saobraćajnice na ivici sela Sumanovca. Druga četa je bila u rezervi u rejonu Velikog Potoka, sa zadatkom da izvede manevar sjeverno od sela Granja ka selu Sumanovcu i udari neprijateljskoj koloni u bok. Desno od saobraćajnice ispred Sumanovca, ka koti 175, bila je četa, takođe u rezervi. I ona je trebalo da manevriše ka koti 174, prema selu Cerovcu. Četvrti bataljon (druga četa) bio je u brigadnoj rezervi. Posjeo je položaj na cesti Pleternica — Kutijevo, južno od Bjeliševca, u rejonu Ciglana — kota

174, obezbjeđujući se dijelom snaga od Kule. Svoju drugu četvu bataljon je skrio u rejonu Granični gaj — kota 172 da bi kontrolisala oba pravca Požega — Kula — Pleternica — Kutijevo, odnosno kada naše snage prime borbu bilo s kog pravca, ta je četa imala da napadne neprijatelja sa bokova i iz pozadine.

Na vrijeme su sprovedene sve vojnopolitičke pripreme u četama i bataljonima. Priličnom broju boraca to je bila prva akcija, vatreno krštenje. Održani su partijski i skojevski sastanci. Svuda se naglašavala važnost te borbe i pobjede kojom treba pozdraviti Slavoniju kao još jednim velikim uspjehom. Uništiti ustašku bojnu u Caglinu značilo je postići krupan vojnopolitički i ekonomski uspjeh.

U ranim jutarnjim časovima su se dijelovi 187. njemačke divizije, zatim, vjerovatno, 5. satnije 6. bojne ustaša i domobranske jedinice pojavili na saobraćajnici Slavonska Požega — Jakšić — Kula.³⁶² U isto vrijeme je druga kolona, iz Pleternice, nastupala pravcem Kalenić — Djedina Rijeka, s četom kao pobočnicom u zahvatu pruge Ašikovac — Knešci. Cilj te kolone je bio da ojača uporište u Kuli. Uspjela je u tome.³⁶³

Isturene patrole i osmatrači su na vrijeme najavili (nešto poslije 9 časova) nailazak neprijatelja. Išao je prilično oprezno, sa isturenom prethodnicom malo naprijed, a pobočnice gotovo da i nije imao. Kolona je prolazila. Naišla je i artiljerija.

Naši prikriveni dijelovi su budno čekali na borbenom položaju. Tu je bila i prva četa Prvog bataljona, koja je pomno pratila razvoj događaja, a njen komandir Nikola Bogojević Nidžo obilazio je položaj i izdavao uputstva borbama.

Otpočela je borba. Sve čete što su bile u prvoj liniji sukobile su se s neprijateljskom prethodnicom, koja je nastojala da ih odbaci, ali bez uspjeha. Neprijatelj još nije bio razvio svoje snage, već je upotrebljavao artiljeriju, a njegovi istureni dijelovi su nastojali da se jurišem probiju. To je bio trenutak da se privuku brigadne snage kako bi udarile u bok ne dozvolivši da se neprijateljska kolona razvije za borbu.

³⁶² Zbornik, tom V, knj. 23, dok. 172.

³⁶³ Zbornik, tom V, knj. 23, dok. 115. Izvještaj štaba 12. divizije.

U tome se uspjelo. Druga četa Četvrtog bataljona je iz rejon Granični gaj bezimenim potokom izbila u rejon kote 150, a druga četa Prvog bataljona, južno od Sumanovca, iz Velikog potoka, preko Gromovača, u pravcu južnih kuća u selu Cerovcu. Tako je odsječena odstupnica dijelu neprijateljskih jedinica i artiljeriji.

Iako je bio u kritičnoj situaciji, neprijatelj se nije zbunio, već se organizovano probijao uprkos naletima naših jedinica, koji su se smjenjivali jedan za drugim. Ali od sela Cerovca brigada je prešla u gonjenje, jer se neprijatelj počeo povlačiti u neredu. Tako je, u žestokoj borbi koja je trajala oko pet časova, odbranila svoje položaje. Čete što su bile na pravcu Pleternica — Kutijevo budno su pratile razvoj događaja kod Osamnaeste brigade Dvanaeste divizije i na njenim položajima, ali toga dana Četvrti bataljon nije išao u borbu, osim njegove druge čete.

Brigada je došla do dobrog ratnog plijena: dvije haubice od 105 mm, kamion sa 243 artiljerijske granate, jedan kamion je zapaljen. U plijenu je bilo još: jedan teški mitraljez, dva puškomitraljeza, 10 pušaka i razna oprema.³⁶⁴

Neprijatelju je poginulo 35 ljudi, 20 ranjeno i 10 zarobljeno, a iz Dvadeset prve brigade je šest poginulo i 25 ranjeno. Među poginulima je bio i omiljeni sekretar SKOJ-a Prvog bataljona Branko Dimić iz Smrtića. Taj stari borac bio je u Prvom bataljonu od njegovog formiranja. Poginuo je i rukovodilac agitpropa brigade Mirko Mautner Lilin, stari revolucionar koji je preživio jasenovački logor. Mautner je sahranjen na groblju u Kutijevu. Ranjen je komandir druge čete Četvrtog bataljona Svetozar Ratić Lovac, prvoborac. Njemu je to bilo treće ranjavanje. Stab brigade ga je istakao za primjer, jer je ubio dva oficira na motociklu. Kada su mu previjali rane kazao je: „Nije mi žao, dvojicu sam ubio, i to su bili obojica oficiri.“³⁶⁵

Iz Trećeg bataljona su se istakli komandiri vodova Jovo Kovačević i Petar Savić. Za borbenost i odlučnost

³⁶⁴ Zbornik, tom V, knj. 23, dok. 129. Izvještaj o borbama 28. udarne divizije za Čaglin.

³⁶⁵ Svetozar Ratić je liječio rane u svom selu Macutama. Kada je brigada došla u selo, iako nije bio zaliječen, priključio se 4. bataljonu. Izjava komandanta bataljona puk. Simeuna Đermanovića.

pohvaljeni su druga četa Prvog bataljona, s komandirom Božom Vojvodićem, i prva četa Prvog bataljona sa Nikolom Bogojevićem Nidžom na čelu. Zanimalo je borce i držanje drugarice Jagode Srdić iz Pušine. Ona je bila teško ranjena, ali je stalno podsticala borce na požrtvovanje.³⁶⁶

Iskustvo iz te zasjede bilo je: donesena je ispravna odluka o isturanju i prikrivenom držanju jedne čete. Ali pošto su njene snage bile preslabe, nije bilo značajnijeg učinka. Sve jedinice u zasjedi odlično su se držale. Još jednom se potvrdilo da kada se akcija dobro organizuje rezultati ne izostaju.

U Čaglinu su se cio dan vodile ogorčene borbe. Nastavljene su i noću. Ustaše su se nadale da će im stići pomoć u toku dana, ako se održe. Ipak, situacija je bila sve povoljnija za partizane. To je vjerovatno uticalo na to da štab korpusa izdvoji dio snaga iz rezerve i iz zasjeda kako bi se u toku noći uništila uporišta Poreč i Kula.³⁶⁷

Određeno je da napad počne 22. januara 1944. godine u 24 časa. Štab Dvadeset i osme divizije je naredio³⁶⁸ da Četvrti bataljon Sedamnaeste brigade i Drugi bataljon Osječkog odreda, napadnu i unište uporište Poreč, a Četvrti bataljon Dvadeset i prve brigade, bez jedne čete, i Prvi bataljon Požeškog odreda, koji je bio u rezervi u Kutijevu, da napadnu uporište Kulu. U zapovjesti je stajalo da će napad na Kulu podržati naša artiljerija i da neprijatelja treba napasti i uništiti dok kod njega vlada zbunjenost.

Za napad na Kulu nisu bile sprovedene potrebne pripreme ni u četama ni u bataljonima, a u toku borbe niko nije objedinjavao dejstva jedinica. Izostala je podrška artiljerije, jerse još vodila borba za Čaglin, u kojoj je artiljerija bila učesnik. Sa napadom se kasnilo oko dva časa. Jedna četa bataljona Dvadeset prve brigade napala je sa sjeveroistočnog djela sela iz Kutijevačke rijeke, a druga četa napadala je u zahvatu puta koji od Kutijeva ulazi u Kulu. Bataljon Požeškog odreda je napadao s južne strane, u zahvatu seoskog puta, od Ciglanika ka Kuli.

³⁶⁶ Spisak ranjenika 21. brigade. Vojnoistorijski institut, sig. br. 9-111-1138.

³⁶⁷ Zapovjest štaba 6. korpusa za napad na Kulu i Poreč od 21. 1. 44. Zbornik, tom V, knj. 23, dok. 86.

³⁶⁹ Zapovjest 28. divizije. Zbornik, tom V, knj. 23, dok. 90.

Cilj je bio da se selo, koje je izduženo, ispresijeca na više mjesta i da se izolovane grupe jedna za drugom unište.

Prva četa je sa sjeverne ivice sela podišla uporištu i u prvom naletu zauzela nekoliko kuća i bunkera oko njih. Kada je neprijatelj uvidio da je to napad, sasredio je jaku vatru na četu i prikovao je za zemlju. Nevolja je bila u tome što je teren oko sela bio veoma ravan, a neprijateljska vatra iz rovova i bunkera efikasna, četa koja je napredovala od Kutjeva uspela je da se dohvati prvih kuća, ali je tu zadržana. Bez podrške minobacača i artiljerije nije mogla naprijed. Komandant tada šalje kurira po treću čet, koja je bila u rezervi brigade. Ali kurir je bio ranjen i četa nije stigla na vrijeme.

Napad na Poreč počeo je na vrijeme. Neprijatelj je pružio slab otpor, da bi se povukao u Kulu.³⁶⁹ Naše jedinice, Četvrti bataljon Sedamnaeste brigade i Drugi Bataljon Osječkog odreda, umjesto da gone neprijatelja i da ga u sadejstvu sa jedinicama koje su napadale Kulu unište, ušle su u uporište i počele da izvlače plijen.³⁷⁰ Pred neprijateljem koji je bježao iz Poreča (ocijenivši da je neprijatelju stigla pomoć iz Pleternice) bataljon Požeškog odreda se povukao.³⁷¹ Šest boraca je poginulo i 21 ranjen, od kojih šest nije odneseno sa položaja. Izgubljeni su jedan mitraljez i šest pušaka.

Vidjevši da sa dvije čete ne može naprijed, komandant Četvrtog bataljona Dvadeset prve brigade je u zoru odlučio da se povuče zbog velikih gubitaka i nedostatka municije. Poslije napada na Kulu sa drugih strana je nije bilo, a neprijatelj je svu vatru usmjerio na prvu i drugu čet Četvrtog bataljona. U toj neuspjeloj akciji, u kojoj je komandovanje zatajilo, pa su bataljoni bili prepušteni sami sebi, bataljon je pretrpio osjetne gubitke: 14 boraca je poginulo i sedamnaest ranjeno. Izgubljeno je zaplijenjeno oružje.³⁷²

Ranjeni su i komandant bataljon Simo Đermanović, vodnici Radomir Babić, Lovro Dežmalj, Kolar, desetari

³⁶⁹ izvještaj 28. divizije, tom V, knj. 23, dok. 129.

³⁷⁰ izvještaj 6. korpusa o napadu na Čaglin. Vojnoistorijski institut, sig. br. 19, k. 473.

³⁷¹ Izvještaj Istočne grupe odreda, Zbornik, tom V, knj. 23, dok. 132.

³⁷² Vojnoistorijski institut, sig. br. 4 — 4, k. 1123.

Vaso Staničić i Stevo Subić, a delegat voda Alija je živ uhaćen. Poginuli su omiljen drug i hrabar borac, vodnik Ljuban Selajić, dobra drugarica Marija Vranešević, iz Podravske Slatine, desetar Lado Lajner, iz Nove Bukovice kod Ludbrega, vodnik Sreto Kihanović i drugi.

Dvadeset treći januar na položajima Dvadeset prve brigade prošao je mirno. Neprijatelj je po svaku cijenu želio da se probije ka Čaglinu. Naročito je bio snažan njegov pritisak na položaje Osamnaeste brigade Dvanaeste divizije, jer su se jake njegove snage probile od Pleternice ka Ruševu i ka saobraćajnici. Druga kolona se probijala pravcem Knešci — Kuća i do mraka je ušla u Kulu.

Neprijateljske snage su u tri kolone napadale od Našica i odbacile dva bataljona Osječkog odreda. Do predveče su se probile u rejon Londžice,³⁷³ a prednji dijelovi do sela Duboke (k. 244.). Samo jedan vod drugog bataljona Dvadeset prve brigade došao je u manji sukob sa grupom ustaša.

Poslije snažne i precizne vatre naših topova opkoljene su ustaše u školi u Čaglinu, oko 14 časova kreću na posljednji juriš. Sedamnaesta brigada ih je dočekala snažnom vatrom. Tako je to uporište nestalo, ali je Sedamnaesta brigada pretrpjela znatne gubitke: 69 poginulih i 125 ranjenih.

Dvadeset četvrtog januara je Dvadeset prva brigada izvučena na obronke Krndije, u sela Gradište i Duboku, jer su jake neprijateljske snage zauzele naše položaje u ravnici. Odatle su, uz podršku avijacije i artiljerijske vatre, nastupale ka Čaglinu. Oko 13 časova je neprijatelj napao Drugi bataljon Sedamnaeste brigade u Čaglinu i nanio mu nove gubitke: 12 boraca je poginulo i 16 ranjeno.

Istog dana se informativni oficir Četvrtog bataljona Dvadeset prve brigade, sa ojačanom patrolom, uputio u selo Milan-Lug da prikupi podatke o neprijatelju. Protivnik je bio u selu, ali se bio pritajio. Propustio je patrolu u selo, a potom na nju otvorio vatru. Poginula su četiri

³⁷³ Zbornik, tom V, knj. 23. dok. 172.

druga i jedna grugarica, a spasili su se samo informativni oficir Luka Vuksanović i kurir.³⁷⁴

Tako su ukupni naši gubici u borbi oko Čaglina u napadu i na obezbeđenju bili: 114 poginulih, 227 ranjenih, dva zarobljena³⁷⁵ i jedan nestao. Neprijatelj je imao 379 ljudi poginulih.³⁷⁶

Radi izvlačenja naših izmorenih snaga ispod neprijateljevog koncentričnog udara, štab korpusa je naredio³⁷⁷ da se jedinice izvuku iz dvije etape i krenu u zapadni dio Požeške kotline. Da bi izbjegle dejstva avijacije i artiljerije, jedinice su se kretale šumom i kroz sela Gradište, Kutjevo, Venje, Hrnjevac, Podgorje, Bešinci i Doljanovac. Smjestile su se u selima Doljanovcu, Šeljakovcu i Velikoj, gdje je dat odmor. U drugoj etapi se išlo pravcem Velika — Draga — Stražeman — Biškupci, a smještaj je bio u selima Tornju, Oljasima, Bratuljevcima, a Četvrti bataljon u selu Mijači. Brigada je postavila obezbeđenje prema Požegi, Trenkovu i Velikoj.

Narednih desetak dana (26. 1. do 7. 2. 1944.) u selima "na slobodnoj teritoriji borci su se malo odmorili poslije teških usiljenih marševa i napornih borbi. U Orljevcu su starješine Dvadeset osme divizije održale savjetovanje sa štabovima brigada. Prisustvovali su komandant korpusa³⁷⁸ i načelnik³⁷⁹ i komesar GS NOV i PO Hrvatske. Raspravljalo se o nedostacima i greškama zapaženim u borbama za Čaglin. Poslije toga je štab brigade analizirao borbena dejstva sa štabovima bataljona i komandama četa. Jedinice su se popunjavale boračkim i starješinskim kadrom. U jedinice su pristizali ranjenici i bolesnici. Borci su ih toplo pozdravili.

³⁷⁴ Izvještaj 21. brigade štabu 28. divizije od 29. 1. 1944. godine Arhiv VII, sig. br. 7/1-1-1124.

³⁷⁵ Dane Bijanić, bivši domobran, rođen 1920, u Brlogu, Otočac, nestao u Šumanovcu 22. 1. 1944. godine. Arhiv VII, sig. br. 2 — 1, k. 38.

³⁷⁶ Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 47.

³⁷⁷ Zapovjest za pokret 28. divizije štabovima brigada od 25. 1. 44. godine u 20 časova. Zbornik, tom V, knj. 23, dok. 97.

³⁷⁸ Petar Drapšin.

³⁷⁹ Radojica Nenezić, Rade Zigić.

Brigada je u to vrijeme bila velika,³⁸⁰ a bataljoni su imali gotovo po 300 do 400 boraca. Sve više je bilo novomobilisanih boraca i zarobljenika koji su se opredijelili za NOP.

Dalje omasovljenje NOP predstavljalo je prvorazredan zadatak.³⁸¹ Uticaj ustaške i Mačekove propagande na hrvatske mase još je bio jak, pogotovu u istočnom dijelu Požeške kotline. Osjećali su se i prsti pete kolone.

U brigadi se koristi svaki slobodan trenutak za obučavanje boraca i ličnu izgradnju. Priličnom broju boraca je čaglina operacija bila prva borba. Bilo je i slabosti, ali to je bilo kaljenje za buduće okršaje.

Pojava „trupova“ u Slavoniji bila je nova neprijateljeva taktika, podmukla i lukava. Grupa od po 60 neprijateljskih vojnika obučeni u partizanske uniforme predvođene tamošnjim izdajnicima, upadale su na slobodnu teritoriju, napadale štabove, bolnice i grupe boraca.³⁸² Valjalo ih je na vrijeme otkrivati i uništavati. Na slobodnoj teritoriji se uvode propusnice i vojne legitimacije. Posebno su se preduzimale mjere predostrožnosti prema onima koji su dolazili iz neprijateljevih redova.³⁸³

Borci su se dobro hranili po kućama, jer ih je narod izdašno pomagao. Bilo je zimsko vrijeme, a u brigadi je 80 boraca boso. Od korpusne intendature dobijeno je 50 pari opanaka i 100 pari cokula sa drvenim donom. Sređivanje jedinica i odmor su bili u duhu naređenja GSH, jer je VS NOV i POJ bio stavio Dvadeset osmu diviziju pod svoju operativnu komandu.³⁸⁴ U njen sastav ulazi i Dvadeset peta brodska brigada.³⁸⁵

³⁸⁰ Trećeg februara 1944. brojno stanje brigade je 1.318 boraca i starješina. Od toga: 138 radnika, 1.026 seljaka, 103 zanatlije, 11 namještenika i 34 vojno-policijskih lica. Srba 712, Hrvata 532, Muslimana 25, Slovenaca 18, Italijana 21, Nijemaca 5, Holandanina 2, Mađara 2, Rusa 2, i Grka 1. Više od trećine organizovanih: 224 člana KPJ, 42 kandidata i 187 članova SKOJ-a. Brojno stanje, nacionalni i socijalni sastav 28. divizije. Zbornik tom V, knj.24, dok. 10, str. 42. Izvještaj zamjenika komesara 21. brigade oblasnom komitetu za Slavoniju o organizacionom i brojnom stanju partijske organizacije. Arhiv VII. Mikrofilm 42-600.

³⁸¹ Pismo komesara 6. korpusa svim komesarima. Zbornik, tom IV, knj. 5, dok. 32.

³⁸² Uputstvo štaba 6. korpusa NOVJ o pojavi trupa. Arhiv VII, sig. br. 13-1, k. 111.

³⁸³ Naređenje 6. korpusa isvim jedinicama. Arhiv VII, sig. br. 1-10, k. 1134.

³⁸⁴ Zbornik tom V, knj. 24, dok. 105. Depeša GS Hrvatske.

³⁸⁵ Brigada je ušla u sastav 28. divizije 4. 2. 1944. godine.

BORBA NA BUCJU

Neočekivano jake neprijateljske snage, oko 1.500 vojnika,³⁸⁶ iz Pakraca i Daruvara su upale na slobodnu teritoriju 7. 2. 1944. Do 14,30 časova su prodrle u širi rejon sela Bučja i posjele sela Jakovce, Bučje i Male i Velike Budiće. Tu su se ukopale, postavile osiguranja i zanoćile, s ciljem da idućeg dana produže nasilno izviđanje ka Bučkom Kamenskom.³⁸⁷

Namjera je bila da se unište naše snage i pozadinske ustanove i da se opljačkaju ustanička sela.³⁸⁸

Neprijatelj je pljačkao i palio sela na slobodnoj teritoriji i terorisao stanovništvo, koje je stoga, po veoma hladnom vremenu i snijegu, bježalo u masive Psunja i Ravne gore. Po neprijateljevom ponašanju se vidjelo da on cijeni da u tom rejonu nema naših jačih snaga.³⁸⁹ Ali štab Šestog korpusa je izdao Dvadeset osmoj udarnoj diviziji kratko, telefonsko naređenje da spriječi neprijatelja da prodre na slobodnu teritoriju i da ga uništi ili odbaci na polazne položaje. Neprijatelj je upad na našu slobodnu teritoriju mora biti kažnjen — glasilo je naređenje komandantima brigada.

Ideja štaba Dvadeset osme divizije je bila da: (1) Četvrti bataljon Dvadeset prve brigade, koji se odmarao u selu Mijačima (udaljen od neprijatelja oko 6 kilometara), spriječi neprijateljevo nastupanje ka Kamenskom; (2) da u toku noći 7/8. februara privuče Sedamnaestu i Dvadeset prvu brigadu iz Požeške kotline³⁹⁰ i napadne nepri-

³⁸⁶ To je bila 8. Gorska pukovnija, koja je imala dvije bojne, a bila je ojačana 2. bojn timer 4. Gorske pukovnije, baterijom 12. art. divizionu, 4 tenka tipa „hočkiis“, Pukovnija je imala naoružanje od 12 mitraljeza, 12 lakih minobacača, oko 30 puškomitraljeza, a ostalo puške. Do sela Španovice jedan tenk se pokvario i 7. 2. je vraćen u Pakrac. Izvještaj štaba 4. GO zdruga od 11. 2. 1944, V tom, knj. 24, dok. 127.

³⁸⁷ Upad na slobodnu teritoriju naredila je komanda 42. lov-ačke divizije (raniji naziv 187. rezervna njemačka divizija). 11. 2. 1944.

³⁸⁸ Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 44.

³⁸⁹ 17. brigada od 1. 2. do 6. 2. 1944. se odmarala u selima Cikotama, Zabrdskim Prgomeljama i Tisovcu, a toga dana je prešla u sela u kotaru Slavonske Požege: Snjegović, Čečavac i Vučjak, Zdravko Cvetković 17. slavonska brigada, s. 139.

³⁹⁰ 25. brodska brigada je na maršu sa Dilja u Požešku kotlinu u sastavu divizije. 7. 2. 1944. stigla u sela Aleksandrovac, Toranj, Oljase i Lučince. Monografija 25. brodske brigade, VIZ, Nail Redžić, str. 90.

jatelja sa tri bataljona, a da tri bataljona postave zasjedu na saobraćajnici Bučje — Pakrac; (3) jedan bataljon da ostavi u rezervi i (4) da Treći bataljon Dvadeset prve brigade i Daruvarski odred obezbijede slobodnu teritoriju od Sirača i Daruvara. Određeno je da napad počne 8. februara u 4 časa. Brigade su upozorene da podataka o neprijatelju nema i da se ne znaju njegove namjere.

Dvadeset prva brigada je napadala sa dva bataljona.³⁹¹ Četvrti bataljon u zahvatu saobraćajnice, pravcem Zabrdski Prgomelji — Glavica — Bučje. Desno od njega prvi bataljon je napadao pravcem mali i veliki Budići — Bučje. Drugi bataljon (sa četom iz Trećeg bataljona) postavio je zasjedu na cesti u selu Ožegovcima, do kote 252, s ciljem da spriječi neprijatelja da prodre ka Pakracu. Treći bataljon, bez jedne čete, prebacio se od Kamenskog ka Starom Zvečevu i Borcima radi održavanja veze sa Daruvarskim odredom i obezbjeđivao je slobodnu teritoriju od Grahovljana. U toku borbe mu je naređeno da se vrati i napadne neprijatelja pravcem Ožegovci — Bučje.

Dva bataljona Sedamnaeste brigade zatvarala su cestu Bučje — Pakrac sa zadatkom: (1) da spriječe neprijatelja u prodiranju iz Pakraca i (2) da spriječe izvlačenje neprijatelja iz Bučja u Pakrac. Četvrti bataljon je bio u napadu na selo Jakovce i kotu 508, a Treći bataljon Sedamnaeste brigade u brigadnoj rezervi.

Jedinice su bile udaljene od neprijatelja od 6 do 25 kilometara. Marš preko Psunja i Ravne gore, po dubokom snijegu i veoma hladnom vremenu, uslovio je da je napad na neprijatelja počeo po pristizanju jedinica, uglavnom u 7 časova. Teren je bio veoma pregledan i težak, snijeg, tako da je neprijatelj mogao da prati prilaženje naših snaga. Komandant 8. lovačke pukovnije je usmjerio svoje snage na najpogodnije otporne tačke i već u osam časova organizovao njihovo izvlačenje koristeći se pomoći tri tenka i artiljerije.³⁹²

Jedinice Dvadeset prve brigade su pokušale da se „na leđima” prednjih dijelova ubace u prednji kraj neprijateljevog rasporeda, ali je on artiljerijom i tenkovima zaustavio napad Prvog bataljona i prve čete Četvrtog bata-

³⁹¹ Izveštaj 28. divizije o borbi na Bučju. Arhiv VII, sig. br. 2/1-29, k. 58.

³⁹² Operativni izveštaj 4. gorskog zdruga 11. 02. 1944. godine o napadu na slobodnu teritoriju. Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 127.

ljona Dvadeset prve brigade i pokušao da ih odbaci. Četvrti bataljon Sedamnaeste brigade, kada je utvrdio da neprijatelja nema u selu Jakovcima, nije odmah nastavio da napada na Bučje, da vezuje za sebe neprijateljske snage, već se vratio na polazne položaje. Tako je izgubljeno dragocjeno vrijeme, koje je neprijatelj odmah iskoristio.

Kada su druga četa Četvrtog bataljona Dvadeset prve brigade i Četvrti bataljon Sedamnaeste brigade izvršili pritisak na neprijateljevo desno krilo, njegova odbrana je počela da popušta. U to vrijeme, oko 10 časova, on je s tenkovima i jakom pobočnicom otvorio saobraćajnicu prema Spanovici i Pakracu, koja nije bila zaprečena i pripremljena za protivtenkovsku odbranu. Neprijatelj se počeo organizovano probijati prema Spanovici. Naše gonjenje je bilo loše, neorganizovano. Posljednji jači otpor neprijatelju pružili su bataljoni Sedamnaeste brigade u rejonu Spanovice.

Iako je pretrpio znatne gubitke — oko 20 poginulih i 40 ranjenih, među kojima je bio i komandant 3. lovačke pukovnije pukovnik Ivan Snur — neprijatelj je, uz pomoć tenkova i artiljerije, izbjegao okruženje i povukao se u Pakrac sačuvavši živu silu, ali je izgubio 80 odsto svoje komore.³⁹³

I Dvadeset osma divizija je imala gubitaka: 11 poginulih i 20 ranjenih. Pet poginulih i pet ranjenih bilo je iz Dvadeset prve brigade.³⁹⁴ Među poginulima je bio desetar Milan Grba, devetnaestogodišnjak iz sela Jasenaša kod Virovitice. U toj borbi se istakla treća četa Prvog bataljona i odjeljenje vodnika Vida Dragosavljevića s teškim mitraljezom.

Rezultati borbe nisu bili ni približni onome što su objektivne prilike omogućavale. Napad je bio više improvizacija. Pošto nisu bile poznate neprijateljeve namjere i snaga, neprikladni su bili raspored i odnos snaga u napadu i odbrani. Komandovanje je zatajilo i nije moglo uticati na tok borbi. Jedinice su bile razvučene na velikom prostoru, bez radio-stanica i sredstava veze, a kuriri su spori u prenošenju naređenja. Vrijeme je znatno

³⁹³ Neprijatelj priznaje gubitke od 11 poginulih, 30 ranjenih (5 oficira, 2 podoficira i 22 vojnika) i pet nestalih. Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 126.

³⁹⁴ Operativni izveštaj 21. brigade o napadu na neprijatelja u Bučju. Arhiv VII, sig. br. 9/1-1-1124.

uticalo na vođenje te borbe, na dovođenje jedinica, početak napada, na maskiranje, a u smrzlom zemljištu se nije moglo ukopati, što je bilo gotovo presudno za jedinice u zasjedi. Vjerovatno bi rezultati bili bolji da je bilo više inicijative u nižih starješina. Ipak, slobodna teritorija je odbranjena od razaranja, a djeca, starci i žene su vraćeni u svoja, istina popaljena sela. To je bila satisfakcija za napore koje su uložili borci u loj borbi.

Sutradan po okončanju borbe na Bučju sve jedinice su se vratile u sela u zapadnom dijelu Požeške kotline. Treći bataljon se smjestio u Podsreće i Crljence sa divizijskom ambulantom, Drugi u Kujnik i Pasikovce, a Prvi u Orljevac. U tom rasporedu brigada je ostala do 11. 2. 1944. na kraćem odmoru.

Četvrti bataljon Dvadeset prve brigade je, po naređenju štaba brigade, upućen 9. 2. 1944. u sela Bobare i Rogolje da štiti slobodnu teritoriju. Već 11. 2. 1944. stigao je u Orljevac, u trenutku kada se brigada spremala za pokret.

Preko obavještajne službe su dobijeni podaci da će tih dana glavnom prugom proći više vojnih transportnih vozova s vojnom opremom i materijalom. Štab divizije je naredio³⁹⁵ da se izvede diverzija na te Transporte na glavnoj pruzi između Starog Petrovog Sela i sela Vrbove.

Diverzija je povjerena Prvom i Drugom bataljonu Dvadeset prve brigade, a Četvrti bataljon je poslat u brigadnu rezervu. Diverzanti postavljaju automatsku minu, koja će u trenutku nailaska voza eksplodirati. Treći bataljon je bio u selu Podsreću na obezbjeđenju slobodne teritorije i divizijske bolnice.

Obezbjeđenje od Starog Petrovog sela palo je u dio Sedamnaestoj brigadi sa grupom diverzanata, a od Kapele Batrine, gdje je bilo oko 300 neprijateljskih vojnika, Dvadeset petoj brodske brigade. Jedan njen bataljon je postavio obezbjeđenje od Slavonske Požege u rejonu Gradskih Vrhovaca.

Radi postizanja iznenađenja, sve jedinice polaze iz svojih rejona pred veče, tako da na Babju goru i u rejon

³⁹⁵ Zapovjest 28. udarne divizije izdata 11. 2. 1944, potčinjenim jedinicama o napadu na željezničku prugu. Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 43. Desetodnevni izveštaj štaba 28. divizije od 21. 2. 1944. o diverzijama na glavnoj pruzi Zagreb — Beograd i zadacima podređenih jedinica. Zbornik, tom V, knj. 24, s. 357.

Maksimovog hrasta tt 616 stignu 12. 2. do dva časa. Iz tog rejona su po mraku krenule u izvršenje zadataka.

Svim učesnicima te akcije je ostala u sjećanju ta zimska, februarska noć. Jak mraz, dubok snijeg, klizav teren. Kolone su se s naporom kretale. Borci su gazili po snijegu i ledu u ostacima Obuće. Bile su im promrzle noge. Bosi tabani su ostavljali krvave tragove na prtini. Lica boraca savladanih umorom bila su blijeda, a sa usana se teško razaznavala pokoja riječ. Te noći je upućeno bezbroj psovki ratu i nevoljama koje on donosi. Niko nije stigao na Maksimov hrast na vrijeme, a ni na predviđena odredišta.

Kad je počelo svanjivati naše jedinice su se spustile na prugu. Na snijegu se vidio svaki borac kao pečurka. Sedamnaesta brigada nije ni stigla do pruge, na obezbjeenje, jer ju je napao neprijatelj iz Starog Petrovog Sela i nanio joj gubitke. Zarobljen je komesar čete za vezu divizije. Umjesto transportnog voza, od Kapele i Nove Gradiške krenula su dva oklopna voza. Iz njih je otvorena paklena vatra po našim položajima.³⁹⁶ Iz Dvadeset prve je jedan borac poginuo i jedan ranjen, a iz Sedamnaeste je sedam poginulo i šest ranjeno. Neprijatelj je otkrio naše namjere i oštro reagovao, a naše jedinice su se povukle u sela južno od Slavonske Požege i jugozapadno od Pleternice.³⁹⁷

Boravak naše tri brigade na relativno malom prostoru u neposrednoj blizini Slavonske Požege primorao je neprijatelja da preduzme borbeno izviđanje. Tako je jedna četa iz pleterničkog 342. njemačkog puka s tenkom i dva kamiona krenuo 13. februara iz Suljkovca ka Bzenici.³⁹⁸ Podržana vatrom iz oklopnog voza s pruge, napala je na položaje Drugog bataljona Dvadeset prve brigade. Cio dan se vodila borba, povremeno na bliskom odstojanju, prsa u prsa. Jedan Nijemac je udario našeg borca Franju Mudrovčića kundakom, ali se ovaj snašao i ubio dvojicu Nijemaca koji su pokušali da ga odvuču živa. Iz brigade je pet boraca poginulo i šest ranjeno.

³⁹⁶ Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 76.

³⁹⁷ izveštaj 21. brigade o diverziji na prugu Zagreb — Beograd, Arhiv VII, sig. br. 15-1-1124.

³⁹⁸ „Uz pomoć oklopnih kola. izvučena je i povučena jedna njemačka sat. koja je kod sela Suljakovca bila opkoljena uz dubitke od 7 mrtvih i 4 ranjena". Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 135.

Noću između 14 i 15. februara izvedena je diverzija na prugu Kapela — Pleternica. Ali nju je neprijatelj bio minirao, tako da kada su je borci i seljaci aktivisti počeli da ruše mehanički, to jest da dižu šine od zemlje, na oko 20 cm su počele da eksplodiraju mine. Sem žrtava, to izaziva i psihološko dejstvo. Poneko je stradao, bilo je i pomalo panike, ali je, ipak, porušeno pet kilometara pruge i telefonskih linija.

Neprijatelj je nastojao da održava borbeni kontakt s našim jedinicama. U toku dana je kod Bzenica Drugi bataljon vodio borbu s njim. Istakla se treća četa. Položaji bataljona su ponovo tučeni artiljerijskom vatrom iz oklopnog voza. U toku dana je poginulo osam i ranjeno devet drugova. Ranjen je i komesar treće čete Prvog bataljona Nikola Pavlović.³⁹⁹

Šesnaestog februara je brigada prešla preko Orljeva na obronke Dilja, na sektor Slavonskog Broda, i izvela je diverziju u rejonu sela Andrijevac. Ovoga puta je zadatak imala Dvadeset peta brigada, a Dvadeset prva je bila na obezbjeđenju od Nove Kapele u rejonu Stari Slatnik, a Sedamnaesta u selu Kadanovcima, kao obezbjeđenje od Pleternice.

Naše jedinice, tj. Prvi i Četvrti bataljon, izašle su na prugu 16. februara od četiri časa, a Drugi bataljon je bio u brigadnoj rezervi. Neprijatelj je otkrio naše jedinice kod sela Sibinja i na njih otvorio vatru.⁴⁰⁰ Ispred voza, na 200—300 metara, išla je pješadijska patrola. Otkrila je minu koju su postavili borci iz Dvadeset pete brigade, dala je vozovođi znak i voz se vratio. Zasjeđa je otvorila vatru, ali planirani cilj nije se ostvario. Pojavio se oklopni voz. Počelo je da sviće i to je bio znak za povlačenje.

U povratku u stare baze na odmor, 19. februara, ponovo je rušena pruga između Pleternice i Kapele. No zbog mina koje je bio postavio neprijatelj, jedan borac brigade je poginuo i jedanaest je ranjeno. Tri druga su ranjena od vatre iz oklopnog voza.

U narednih deset dana najvažniji zadatak je bio da se prebace namirnice u Baniju i Liku⁴⁰¹ i da se prihvati

³⁹⁹ Arhiv VII, sig. br. 14-I-k. 1224.

⁴⁰⁰ Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 137.

⁴⁰¹ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. 1.

čehoslovačka brigada „Jan Žižka”,⁴⁰² koja se vraćala sa Banije s municijom i eksplozivom što su bili namijenjeni jedinicama Šestog korpusa NOVJ.⁴⁰³ Na taj zadatak su upućeni Sedamnaesta brigada i Treći i Četvrti bataljon Dvadeset prve brigade.

Prebacivanje je trebalo da se obavi 26. februara, ali u skladu s naredjenjem GS Hrvatske, obustavljeno je⁴⁰⁴ zbog prolaska jakih njemačkih snaga glavnom prugom. Zito koje je već bilo izneseno iz bunkera i spremišta moralo se vraćati na Psunj u bunkere. Naše jedinice su obezbjeđivale slobodne teritorije dok se taj posao nije završio.

Pošto je stigao u sela zapadno od Psunja, Treći bataljon je (26. februara) postavio zasjedu na saobraćajnici Okučani — Lipik. To su učinile dvije čete, i to na kotama 309 i 298 Trnakovac, a druga četa je postavljena na kotu 321 Čaprginci. Oko 10 časova je počela borba sa dijelovima 2. bojne 8. gorske pukovnije i neke njemačke jedinice. Zbog nebudnosti naših organa iz obezbjeđenja, Nijemci su zašli drugoj četi iza leđa. Dva su naša borca poginula i tri ranjena.⁴⁰⁵ Četvrti bataljon nije vodio borbu, pa se drugi dan vratio u Požešku kotlinu, u sastav brigade. Treći bataljon je, pošto je primio municiju i eksploziv u štabu Šestog korpusa, došao u sastav brigade.

Prvi i Drugi bataljon štitili su slobodnu teritoriju, sređivali svoje jedinice i izvodili nastavu. Tih dana (28.2) komandant Drugog bataljona kapetan Petar Radivojević Točak, prvoborac Požeške kotline, postavljen je na dužnost u komandu Šestog korpusa, a na njegovo mjesto je došao major Rade Knežević Tihi.⁴⁰⁶

Kazališna grupa „Avgust Cesaree”, koja je gostovala na slobodnoj teritoriji Slavonije, 26. februara je u Vatrogasnom domu u Orljavcu dala svoju jubilarnu, 200. predstavu, na kojoj su bili predstavnici brigade, naroda, vojnopolitički rukovodioci Slavonije i savezničkih misija pri Šestom korpusu.⁴⁰⁷

⁴⁰² Arhiv VII, sig. br. 15-5, k. 1138.

⁴⁰³ Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 30 i 35.

⁴⁰⁴ Arhiv VII, sig. br. 4-2, k. 119/1. Zbornik, knj. 25, dok. 105, dep. 910.

⁴⁰⁵ Arhiv VII, sig. br. 15-2, k. 1138 i 2/1-25, k. 58.

⁴⁰⁶ Arhiv VII, sig. br. 13-3, k. 1138.

⁴⁰⁷ Glas Slavonije br. 24 od 4. 3. 1944. godine.

Cine se velike naponi da se borci obuču u rukovanju ličnim naoružanjem i njihovom korišćenju u raznim taktičkim radnjama. Izvode se i praktične vježbe: razvijanje u strijelce, napad, odbrana, postupak pri nailasku na minsko polje, borba protiv oklopnih jedinica i druga.

Vrijeme u prvoj polovini marta 1944. godine brigada iskorišćuje za sređivanje svojih jedinica i za vojno-političko obrazovanje svojih boraca, kao i za rad s narodom. Boravak na slobodnoj teritoriji joj to omogućuje, jer je taj narod potpuno privržen revoluciji i organizovan tako da je gotovo nemoguće doživjeti iznenađenje. Otuda se brigada mogla opustiti, ali uvijek spremna da brani teritoriju ukoliko bude napadnuta. Pojedini bataljoni su imali samostalne zadatke. U toku cijelog mjeseca marta brigada je dejstvovala dijelovima bataljona, koji su bili odvojeni.

Brojno stanje brigade je bez većih promjena, tj. 1.247 (1.161 muškarac i 86 drugarica). U naoružanju ima 625 pušaka i šest teških mitraljeza, 44 puškomitraljeza, osam teških minobacača, 12 automata, 60 revolvera, 4 protivtenkovske puške i jedan top od 65 mm.⁴⁰⁸

Vrijedno se politički radi sa borcima. Časovi na kojima se objašnjavaju politička situacija i odluke II zasjedanja AVNOJ-a i diskusije na njima su veoma zanimljive. Opada broj udaljavanja iz jedinica.⁴⁰⁹ U brigadu se vratilo 12 drugova koji su prezdravili i izliječeni. Ishrana boraca je dobra jer je narod darežljiv. Nema soli, i to je problem. Na pomolu je skrobut, zbog nedostatka vitamina. Neki borci su zbog te bolesti napustili jedinice. Poispadali su im zubi, a neki trpe i teže posljedice. Obuka je i dalje problem.

Brigada je održala političke zborove i mitinge u selima: Oljasi, Požeški Milanovac (Svrzigaće), Perenci, Brđani, Bratuljevci, Lučinci i Toranj. U Brđanima i Perencima omladina je sa borcima izvela zajednički program. Mitinzima je prisustvovalo oko 600 duša.⁴¹⁰ Govorilo se o odlukama II zasjedanja AVNOJ-a, o izdajničkoj ulozi

⁴⁰⁸ Arhiv VII, sig. br. 6—3/4, k. 1124.

⁴⁰⁹ Brigada je imala 8 dezertera: Arso Borovac, Gabrijel Kralj, Stjepan Mareljević, Ivan Milić, Franjo Vidović, Ivan Stankijević, Anica Sirutka i Vlado Crevar.

⁴¹⁰ Arhiv VII, sig. 4/10, k. 1124.

Draže Mihajlovića i njegovih četnika i o izdaji reakcionarnog krila HSS s Mačekom na čelu.

Tih dana su u brigadi uslijedile neke kadrovske promjene. Za komandanta Četvrtog bataljona postavljen je poručnik Stojan Rakić, a za komesara Stjepan Simatović, za zamjenika komesara Rade Mandić, za zamjenika komesara Prvog bataljona Ante Adamović, a u Drugom bataljonu za zamjenika komesara Teodosije Vujić Zeko. Za komandira treće čete Prvog bataljona postavljen je kapetan Simo Đermanović.⁴¹¹

Sedmog marta patrola od pet boraca iz Prvog bataljona neoprezno je prilazila selu Brestovcu, u kom je bio neprijatelj. Na nju je otvorena vatra. Poginuo je stari borac i omiljeni drug Ljuban Šteko, iz Ožegovca kod Pakraca, a jedan je borac ranjen.⁴¹²

Postavljeni ciljevi nisu ostvareni onako kako se očekivalo. Zbog velike hladnoće i debelog snijega borci su se teže kretali, te jedinice nisu mogle da pravovremeno stižu na mjesta na kojima su imale da izvršavaju zadatke. Poseban problem je bio maskiranje jedinica na snježnom pokrivaču.

Na prugu su izlazile velike jedinice, cijela divizija, a znalo se da nema dovoljno eksploziva, sem nekoliko mina, pa ako na jednom mjestu ne uspije, akcija se dovodila u pitanje. Neprijatelj je branio prugu izviđanjem i kontrolisanjem šireg pojasa oko nje, a ne iz bunkera, i koristio se petokolonašima iz okolnih sela. Kontramiranje pruge je novina za naše borce, pa je izazvalo kod boraca strah, a kada bi te mine eksplodirale, nastajala je panika. Neki boraca su priklještili pragovi na pruzi.⁴¹³

BORBE S NJEMAČKIM KOLONAMA

Od 11. marta do 4. aprila 1944. godine do napada na Podravsku Slatinu brigada je dejstvovala po bataljonima. Prvi i Četvrti bataljon, s načelnikom štaba,⁴¹⁴ ostali su u Požeškoj kotlini da brane slobodnu teritoriju i napada-

⁴¹¹ Naredba štaba 28. divizije NOVJ. Arhiv VII, sig. br. 14—5, k. 1138.

⁴¹² Arhiv VII, sig. br. 22—1/1, k. 1124.

⁴¹³ Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 132, 133, 135, 136, sig. br. 21—3, 473a.

⁴¹⁴ Arhiv VII, sig. br. 23—1, k. 473.

ju na prugu Zagreb — Beograd: Drugi i Treći su sa štabom brigade krenuli u sastav Dvadeset osme divizije, koja već od 5. marta 1944. vodi borbu na saobraćajnici Daruvar — Virovitica,⁴¹⁵ u rejonu Miokovićevo (Đulovac) — Suhopolje.

Do 20. marta tom su se saobraćajnicom kretale jake njemačke jedinice,⁴¹⁶ koje su imale da učestvuju u okupaciji Mađarske. Prema procjeni štaba divizije, tuda su prošle najmanje dvije njemačke divizije sa oko 2.000 raznih motornih vozila — kamiona, tenkova i drugih.⁴¹⁷

Štab Dvadeset prve brigade sa Drugim i Trećim bataljonom stigao je 15. marta u selo Lisičine i tu zanoćio. Sutradan (16.3) postavljena je zasjeda na saobraćajnice Stara Krivaja — Klisa. Desno, prema selu Pivnicama, bila su u zasjedi dva bataljona Sedamnaeste brigade. Borci su svu noć proveli u zasjedi na jakom mrazu i u snijegu čekajući da naiđe neprijateljska kolona i na jakom mrazu i u snijegu čekajući da naiđe neprijateljska kolona i na signal za bočni napad na nju. U svanuće je naišao na minu njemački tenk i uništen su i on i tri kamiona u zasjedi Sedamnaeste brigade. Drugi bataljon Dvadeset prve brigade je izveo juriš na neprijateljsku kolonu. Ali pošto nije bio jednovremen i organizovan, neprijatelj se vrlo brzo pribrao, prešao u protivnapad na Drugi bataljon, uputio jake snage u obuhvatni napad protiv njega i doveo ga u dosta težak položaj, jer se našao na brisanom prostoru, bez prihvata. Treći bataljon Dvadeset pete brodske brigade protivnapadom je odbacio neprijatelja do kote 186. Tri su mu borca poginula i četiri ranjena.⁴¹⁸ Drugi bataljon Dvadeset prve brigade je pretrpio osjetne gubitke: 17 poginulih i 18 ranjenih boraca. Jurišajući smjelo, ispred

⁴¹⁵ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. 122.

⁴¹⁶ prema izjavi načelnika 1. odeljenja grupe armija „F“ Jozefa Selmajera, početkom marta 1944. Vrhovna komanda Vermah-ta je povjerila okupaciju Mađarske zapovjedniku za Jugoistok generalu Leru, koji je 12. 3. sa jednim malim operativnim štabom krenuo u Beč, a odatle 19. 3. za Budimpeštu. Većina trupa je bila iz rezerve. 1. brdska divizija i 100. lovačka divizija bile su iz 22. brdskog korpusa. Iz dokumenata se vidi da su u okupaciji Mađarske učestvovali dijelovi 42. lovačke divizije (178. rez. njemačka divizija). Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 65 i Arhiv VII, sig. br. 1/2, k. 70, prevod knjige Tajni front 4/2, k. 80.

⁴¹⁷ Izvještaj štaba 28. divizije o napadu na njemačke kolone u martu 1944. godine. Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 103.

⁴¹⁸ Zbornik, tom V, knj. 24, dok. 54.

svog voda, na njemačku kolonu, poginuo je vodnik Branko Milinković iz Tominovaca kraj Slavonske Požege. U prvim redovima je bila devetnaestogodišnja Mila Todović iz Ostrova kraj Vinkovaca, sekretar Skoja u drugoj četi, omiljena i hrabra djevojka. Ranjeni su i komandir druge čete Drugog bataljona Mirko Bošnjak iz Majara kod Đakova, Dušan Bilandžić Donjec, komesar Drugog bataljana, Elizabeta Inkof Beta, delegat voda iz Vučijaka kraj Slavonske Požege, a Franjo Sebele, stari komunist i borac, radnik iz Slavonskog Broda, pao je u jurišanju na njemačku kolonu.⁴¹⁹

Osamnaestog marta je postavljena zasjeda skoro na istom mjestu, ali neprijateljska kolona nije nailazila.

Devetnaestog marta su bataljoni postavili zasjedu⁴²⁰ na cesti Pepelane — Pčelić i tako sprečavali neprijatelja da napada presijecajući mu put od sela Puklica. Treći bataljon, s njegove dvije čete, postavio je zasjedu na cesti Katinci — Puklica, a jedna četa — kod sela Levinovca, kota 254 (Budim). Svu noć se na jakom mrazu čekao »neprijatelj, ali on te noći nije naišao. (Bilo je slučajeva da se neprijatelj u pojedinim mjestima odmarao i noću nije prolazio.

Dvadesetog marta u 20 časova je, prema zapovijesti, postavljena⁴²¹ zasjeda između Miokovićeve (Đulovac) i sela Klisa, od mjesta gdje put od starog krivajačkog groblja presjeca Čavin potok do mosta na cesti koju siječe put ka klisačkom groblju, a postavljena su i bočna osiguranja na pravcu Stara Krivaja — Đulovac. Svu noć se očekivao neprijatelj. Naišao je jedan kamion, ali ga je zasjeda propustila očekujući nešto veće. Kako ništa nije naišlo, jedinice su se vratile u bazu, a da metka nisu ispalile.

⁴¹⁹ p_{rec}) ovu borbu za zamjenika komesara 3. bataljona postavljen je Nikola Mandić, komesar čete iz 1. bataljona. Vidi objašnjenje br. 411, a Franjo Sebele premešten je za borca u 2. bataljon.

⁴²⁰ Naša obavještajna služba je dosta dobro funkcionisala. Dobijala je podatke o nailasku neprijateljskih kolona od Banove Jaruge. Ti podaci su se prenosili telefonom preko naših relejnih stanica i bili su o jačini, mjestu prolaska i dolasku neprijateljskih kolona. Borbe s njemačkim kolonama na sektoru Pivnice, Arhiv VII, reg. br. 14—1, k. 1134.

⁴²¹ Zapovijest štaba 28. udarne divizije od 20. 3. 1944. za napad na neprijateljsku kolonu na cesti Daruvar — Virovitica. Zbornik, tom V, knj. 25, str. 342.

U cjelini uzev, neprijateljske snage koje su prolazile tim pravcem u Mađarsku bile su vrlo jake. Jedinice naše divizije su ih napadale svake noći, nanosile im gubitke i usporavale im kretanje ka toj susjednoj zemlji.

BORBA SA 4. GORSKOM PUKOVNIJOM

Stab 42. njemačke lovačke divizije je, radi izvlačenja svojih snaga u Mađarsku preko naše teritorije, naredio da jedinice 4. gorske pukovnije u Daruvaru⁴²² posjednu: komandno mjesto u Miokovićevu — 1. bojna ojačana baterijom topova; 2. bojna je povučena iz Grubišnog Polja i sa tri pukovska topa od 65 mm posjela Pivnice; 1. satnija 3. bojne (11. ustaška bojna), ojačana minobacačima, otišla je u selo Bastaje.⁴²³ Sve neprijateljske jedinice su posjele položaje 20. marta 1944. do 12 časova sem 2. bojne, koja je stigla u Đulovac u 18.30 i tu zanoćila. Jedna njemačka jedinica iz zaštitnice bila je tada u Pivnicama, kao stalno obezbeđenje. To je, vjerovatno, uticalo da komandant 4. gorske pukovnije odluči da je zadrži na prenoćištu u Miokovićevu.

Dvadeset prvog marta u dva časa prošla je posljednja njemačka kolona. Iz Pivnica se povukla i njemačka jedinica sa stalnog obezbeđenja.

U pet časova izjutra 2. bojna 4. gorske pukovnije kreće iz Đulovca u Pivnice. Njena prethodnica se sukobila s Prvim bataljonom Sedamnaeste brigade. U stvari je neprijateljska prethodnica otkrila naše zasjede i neprijatelj se razvio i odbacio naše snage od saobraćajnice. Drugi bataljon Dvadeset prve brigade je samo pripucao na kolonu, a njegovi dijelovi iz obezbjeđenja su bili neoprezni te je tom prilikom poginuo jedan borac i zarobljen puškomitraljezac.⁴²³³ I neprijatelj je potvrdio da je zarobio jednog partizana sa strojopuškam.⁴²⁴

Dvadeset drugog marta su naše jedinice počele da izviđaju i uznemiruju drugove u Pivnicama. Presječena im je u toku noći telefonska veza sa Đulovcem. Cestom i prugom se nije saobraćalo. Upućena je jača patrola, iz

⁴²² Zbornik, tom V, knj. 25, dok. 161.

⁴²³ Arhiv VII, sig. br. 3/1—28, k. 48.

^{423a} Tada je nestao borac 2. bataljona Ivan Lovreković iz Sedlarice.

⁴²⁴ Đurđevac. Zbornik, knj. 25, dok. 103.

Arhiv VII, sig. br. 2—1, k. 38.

Pivnica oko jednog voda ljudi, da uspostavi vezu s Du-
lovcem. Došlo je do okršaja kod sela Klisa. Krenula je
pomoć iz Đulovaca.⁴²⁵ Zdrugovci su bili uporni da se spoje.
Neprijatelj je napad je odbijen i neprijatelj se vratio u
Pivnice. Poginulo mu je pet ljudi, ranjeno 13 i nestalo 7.
Zaplijenjen je jedan puškomitraljez i 10 pušaka. Jedan
od ranjenih je bio zapovjednik 2. bojne satnik Feliks
Tolj.⁴²⁶

Dvadeset trećeg marta su se naše jedinice prebacile
na Bilo-goru, a Dvadeset prva brigada u sela Jasenaš i
Removac.⁴²⁷ Domobranske jedinice su iskoristile prisustvo
jakih njemačkih snaga i počele su da pljačkaju okolna
sela.⁴²⁸

Štab Dvadeset osme udarne divizije je 23. 3. 1944.
naredio⁴²⁹ da se unište dvije bojne iz 4. gorske pukovnije
kada se budu povlačile iz Pivnice i Đulovca. Neprijatelja
u Đulovcu će napasti Dvadeset peta brodska brigada 24.
marta u 13.30. Sedamnaesta brigada (njena četiri bataljo-
na) postaviti zasjedu na cesti Bastajski Brđani — Kore-
ničani — Potočani — Katinci, s tim da se jedan bataljon
usmjeri prema selu Malim Bastajima. Njemu će se dodi-
jeliti protivtenskovski top i protivtenskovske mine radi
sprečavanja neprijatelja da tenkovima interveniše iz Da-
ruvara.

Treći bataljon Dvadeset prve brigade sa drugom če-
tom Drugog bataljona posijeda položaje kota 249 (Treš-
njica) — linija puta Cepidlaka — Kovačev — Salaš k li-
jevom krilu Sedamnaeste brigade, a Drugi (druga četa)
u divizijskoj rezervi u području Širokog brijega.

Komandantu 4. pukovnije potpukovniku Tomislavu
Brajkoviću je naređeno da otpočne pokret u Daruvar iz
Đulovca (Mikovićevo) 24. 3. u pet časova, ali zbog pljačke

⁴²⁵ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. 165.

⁴²⁶ Isto.

⁴²⁷ Zapovijest štaba 28. divizije od 23. marta 1944. Arhiv VII,
sig. br. 18—3/1, k. 1134.

⁴²⁸ U direktivi štaba 6. korpusa NOVJ od 22. 2. 1944. za napad
na komunikacije i neprijateljske kolone koje odlaze u Mađarsku
između ostalog stoji: „Štab 28. ud. divizije, na osnovu konkretne
procjene situacije, odabira pojedine obezbeđujuće dijelove 4. gor-
skog zdruga i uništavati ih, odnosno zarobljavati.“ Zbornik, tom
V, knj. 25, str. 378.

⁴²⁹ Zapovijest štaba 28. ud. divizije od 24. 3. 1944, izdata u
1.30 za napad na Đulovac i kolone 4. gorskog zdruga pri povla-
čenju u Daruvar. Arhiv VJJ, sig. br. 15—1, k. 1123.

i iseljavanja njemačkih porodica pokret je počeo u sedam, dakle, sa zakašnjenjem od dva časa.⁴³⁰ U Đulovcu je tada bilo 670 zdrugovaca, pet topova i jedan minobacač. Naše jedinice još nisu bile krenule na zasjede, jer su imale dovoljno vremena prema zapovijesti, i kada je neprijatelj krenuo, nastala je trka, jer on ode.

Cim je neprijatelj počeo pokret, a bio je isturio jaka bočna obezbjeđenja, došlo je do puškaranja s našim izviđačkim patrolama. Sedamnaesta brigada je bila na svojim položajima. Odmah je iz Bastaja intervenisala ustaška satnija i kod sela Koreničana zametnula se oštra borba između nje i Prvog, Drugog i Trećeg bataljona Sedamnaeste brigade. Iz Daruvara je krenula još jedna ustaška satnija, s tenkovima, pod zapovjednikom bojnikom 2. ustaške bojne Majerom. Zahvaljujući Daruvarskom odredu, koji je minirao cestu, tj. srušio most kod sela Pododbor Vukovje,⁴³¹ njegova intervencija je zaustavljena sve do 10.15 časova. Stigao je u selo Bastaje oko 11 časova omogućivši 4. gorskoj pukovniji da se izvuče.

Vrijeme koje je bilo određeno za napad nije bilo realno isplanirano pa ni jedinice nisu stigle na svoja mjesta onako kako je to stajalo u zapovijesti. Naš Treći bataljon je s komandantom brigade bio u zakašnjenju više od 30 minuta i kada su vidjeli da neprijatelj odlazi, nastala je trka za njim. To isto je uradio i Drugi bataljon Dvadeset prve brigade, koji je bio u divizijskoj rezervi: dao se odmah u potjeru za neprijateljem. Zahvaljujući njemu zaplijenjena su dva topa koja je neprijatelj imao u zaštitnici. Jedan od njih je zaplijenila druga četa Drugog bataljona. Topovi i šest kuhinja je zaplijenjeno zahvaljujući tome što su neprijatelju uništene zaprege (ubijeno je 46 konja i ranjeno šest), te kola nisu mogli da odvuču. Očividno je bilo da naše zasjede nisu izdržale, a Dvadeset peta brodska brigada nije ni učestvovala u borbi. Neprijatelj je bio dosta razbijen i samo zbog neumješnosti u komandovanju, izvukao se na isti način kao i na Bučju.

Neprijatelj priznaje da je izgubio 68 vojnika (22 poginula, 37 ranjeno i devet nestalo) i dva topa od 76 mm, tri puškomitraljeza, dva automata, 17 pušaka, tri karete

⁴³⁰ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. 161.

⁴³¹ Zasjedu je napravio 1. bataljon Daruvars-kog NOPO i porušio most. Zbornik, tom V, knj. 26, dok. 73, str. 368.

i šest poljskih kuhinja. Nama je jedan borac lakše ranjen (ostao u brigadnoj ambulanti).

U toj borbi su se naročito istakle druga i treća četa Drugog bataljona Dvadeset prve brigade, a pojedinačno vodnici Joze Sajdler i Mirko Anđelić, mlađi vodnik Zorka Miljković i Antonije Pavlović. Zamjenik komandira čete Stjepan Lesjuk već treći put se istakao junačkim držanjem. Bili su hrabri i delegat Hamdija Avdić, desetar u prvoj četi, Milica Kujavić, sekretar Skoja druge čete, Stevo Zorić, borac, Zoran Branko Bosanac, Stjepan Perošević i Talijan Lupoli Karnelo. Oni su prvi jurišali na topove i podsticali i hrabрили ostale borce vičući: „Hajte naprijed, topovi su naši!“⁴³²

U borbama kod Pivnica i Đulovca brigada je stekla nova iskustva. Istina, u pojedinim prilikama bilo je nesnalaženja, štabovi i komande četa su postavljali zasjede uz samu saobraćajnicu, na otvorenom i ravnom terenu, bilo je slabog maskiranja jedinica na snijegu, a smrznuta zemlja nije dozvolila ukopavanje. Uspjesi bi ipak bili veći da je bilo više municije, ali je ona u to vrijeme manjkala. U borbi sa 4. gorskom pukovnijom, s kojom smo se za mjesec dana sreli drugi put, ovoga puta učinak nam je bio nešto bolji.

Naš narod nas je i tada izdašno pomogao. Naročito u selu Lisičinama, Brđanima, Velikim Bastajima i Pivnicama. Jedan seljak u Klisi je sakrio ranjenog druga dok su kroz selo prolazili Nijemci. Isto to je učinio i jedan domaćin u Pivnicama. Špasao je ranjenu drugaricu sklonivši je dok su kroz selo prolazili njemački tenkovi.⁴³³

U to vrijeme je Četvrti bataljon pratio pošiljku municije i eksploziva za potrebe Dvanaeste divizije, koja je u to vrijeme dejstvovala na Dilju. On je do kraja mjeseca bio pod operativnom komandom Dvanaeste divizije, u sastavu tek formirane Osječke brigade. Učestvovao je u više akcija na željezničkoj pruzi Zagreb — Beograd.

U zapadnom dijelu Požeške kotline Prvi bataljon (sa načelnikom štaba) izvodio je manje ekonomske akcije, štitiio slobodnu teritoriju, stalno kontrolisao cestu Požega — Kamensko — Pakrac. Zato je najviše boravio u selima

⁴³² Naredba o pohvali boraca i rukovodilaca 21. brigade u borbi sa 4. gorskom pukovnijom. Arhiv VII, sig. br. 14—3, k. 1138.

⁴³³ Arhiv VII, sig. br. 6—1/10, k. 1124.

Vilić-Selu, Pavlovcima, Deševcima i Borčevcima. Slobodnim vremenom se koristio za izvođenje nastave.

Prema zapovijesti štaba Dvanaeste divizije,⁴³⁴ bilo je predviđeno da se izvrši diverzija na glavnu prugu Zagreb — Beograd. Četvrti bataljon će u sastavu Osječke brigade izvesti diverziju na deonici Garčin — Stare Topolje — Andrijevcima i Andrijevcima — Stari Perkovci.

Prvi bataljon Dvadeset prve brigade će porušiti prugu i telefonsko-telegrafske veze na sektorima Nova Gradiška — Staro Petrovo Selo, Staro Petrovo Selo — Vrbova i Vrbova — Nova Kapela, i to 27. marta, sa početkom u 12 časova. On je to i učinio, i to dvije diverzantske grupe. Minirale su prugu na 29 mjesta. Uspjeh je bio znatan, a bio bi i veći da diverzante nije ometao oklopni voz.⁴³⁵ Poslije akcije bataljon se razmjestio u selima Jaguplijama, Skenderovcima i Vilić-selu.

Prvi i Četvrti bataljon krenuli su u sastav brigade tek pošto je 31. 3. 1944. izdata zapovijest⁴³⁶ za napad na Podravsku Slatinu. Štab Dvanaeste divizije je naredio Četvrtom bataljonu⁴³⁷ da krene iz Đakovačke Breznice prugom i željeznicom uskog kolosjeka do Čaglina, a odatle će otići preko Orahovca u Voćin, u sastav brigade. U isto vrijeme je Prvi bataljon krenuo u selo Slađojevce kod Slatine.

•

U jeku su pripreme za napad na Podravsku Slatinu. Jedinice odmaraju, razgovara se o nedostacima kojih je bilo u posljednjim borbama, podiže se takmičarski duh među borcima.⁴³⁸ Na konferencijama su borci samokri-

⁴³⁴ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. 105, str. 493.

⁴³⁵ To je bila najveća akcija: pruga je porušena na 355 mjesta, porušeno je 890 telefonskih stubova, uništeno 16.695 izolatora na stubovima, zarobljeno nekoliko željezničara, zapaljena jedna stražara. Pruga je napadnuta na dužini od 100 km. Zbornik tom V, knj. 25, dok. 123, 162.

⁴³⁶ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. 128.

⁴³⁷ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. 121, str. 566.

⁴³⁸ Štab 6. korpusa NOVJ zakazao je među svojim jedinicama takmičenje povodom 22. februara, dana formiranja Crvene armije; koja će jedinica izvesti najviše akcija, nanijeti neprijatelju više gubitaka u ljudstvu i materijalu, osloboditi više gradova i sela, najviše mobilisati novih boraca, formirati više novih jedinica. Arhiv VII, sig. br. 3—3/2, k. 119/1.

tieni. Zaključuje se da je propuštena prilika da se 8. gorskoj pukovnici nanese veći gubici. Zato su i rezultati u takmičenju nešto slabiji, ali ono traje do 24. aprila, pa se još štošta može popraviti.

U štabu brigade se raspravljalo o tome kako je izvedena nastava sa borcima i posebno, s komandama. Traži se da se teorija primenjuje u praksi. Partijske organizacije i komande nastoje da rukovodioci primenjuju znanje. Nije bilo lako mladim, ali odvažnim i hrabrim, komandirima da priznaju da ne vode uvijek svoje jedinice kako valja. Štab divizije je i pismeno upozorio na propuste i naložio štabovima brigada da i taj metod, praktički postupak, prihvate. Velika briga se poklanjala komandirima vodova i desetarima, njihovoj inicijativi i ugledu među borcima.⁴³⁹

Na jednom teoretskom času nastala je anegdota: Član štaba brigade pita komandira čete: „Kakvo sve imamo gonjenje neprijatelja?“ Smeškajući se, komandir odgovori kao iz topa: „Brže i sporije. Brže, ako gonimo domobrane, a sporije ako gonimo Nijemce.“

Pojava skorbuta u jedinicama veoma je zabrinjavala. Novi ljekar brigade, Leonid Burigin, koji je u brigadu došao 24. marta jer je dr Ivo Rupena postavljen za referenta saniteta Dvanaeste divizije, objašnjava kako i zašto se ta bolest javila i kakve su posledice od nje. Apelovalo se na sve rukovodioce, a ne samo na intendante i ekonomičete, da nabavljaju hranu sa više vitamina — luka češnjaka, suhe paprike, kiselog zelja, pa i po čaša vina.⁴⁴⁰

Tih dana je za komandanta Drugog bataljona postavljen poručnik Đuro Buban, a za komesara Branko Kobali. U Trećem bataljonu je za komesara postavljen Milan Cvijić Kopač. Dvadeset osmog marta naredbom⁴⁴¹ štaba divizije su postavljeni rukovodioci u Drugom i Trećem bataljonu: za komandira prve čete Pavle Kotrljanović, druge Stanko Milošević Čekić, treće Stefan Lesjuk, za

⁴³⁹ Mjestu, ulozi i ponašanju starješina u borbi, osobito komandira i komandanta, političkih komesara i štab divizije i štabovi brigada posvećivali su neprekidno pažnju. U naređenju od 17. 3. 44. o starješinskoj hrabrosti se kaže: „Mi priznajemo samo one rukovodioce koji svoju ličnu hrabrost povežu s komandantskom i tako svu svoju jedinicu povežu u borbi i izbore pobjedu.“ Arhiv VII, sig. br. 15—4, k. 1135.

⁴⁴⁰ Zbornik dokumenata sanitetske službe, knj. 3, str. 387.

⁴⁴¹ Naredba o postavljenju štaba 21. brigade broj 6. Arhiv VII, sig. br. 16—3, k. 1138.

komesara prve čete Slavko Blagojević, *zfb.* zamjenika komesara druge čete Svetolik Muždeka, treće Mihajlo Donališan, za obavještajnog oficira Drugog bataljona Mirko Bošnjak. U trećem bataljonu je komandir prve čete postao Đuro Ostojić, a komesar Martin Simić, zamjenik komesara treće čete Stjepan Ivezić, a komesar Hamdija Avdić, zamjenik komandira Dragan Kosijer, zamjenik komesara druge čete Marijan Jurić, za operativnog oficira Trećeg bataljona Savo Kovačević. Naredba je pročitana pred strojem svim borcima.

Trećeg aprila je brigada imala 1.242 borca,⁴⁴² a po socijalnom sastavu to je izgledalo ovako 267 radnika, 694 seljaka, 44 namještenika, sedam intelektualaca i đaka, 34 vojno-politička lica, 16. Po nacionalnosti Srba 634, Hrvata 550, Čeha 13, Muslimana tri, Mađara sedam, Nijemaca četiri, Slovenaca 11, Poljaka sedam, Zidova jedan, Arapa dva i Talijana 12.

U to vrijeme su se naše jedinice nalazile u selima Suhopolju, Pčeliću; Babinoj Gori, Gvozdanskoj, Pivnici i u selima nedaleko od Podravske Slatine. Osim marljivog rada u jedinicama, bilo je i političkih zborova i mitinga s narodom. Mobilizacija novih boraca je podbacila, jer su i ta sela mahom bila iscrpljena.⁴⁴³ Riječ je o bilogorskim ustaničkim selima iz kojih je gro življa sposobnog za vojku već bio u redovima NOVJ.

NAPAD NA USTAŠKO UPORIŠTE PODRAVSKU SLATINU I BORBE OKO NJE

Kotarsko mjesto Podravsku Slatinu neprijatelj je pretvorio u jako uporište. Krajem 1942. godine Dvanaesta brigada je pokušala da u Slatini uništi Stirovu bojnu, kako se zvala 15. ustaška bojna po njenom komandantu,⁴⁴⁴ poznatu po represalijama prema srpskom življu u selima uokolo, a naročito u Voćinskoj Kotlini.

⁴⁴² Zbornik, tom V, knj. 46, dok. 13.

⁴⁴³ Divizija je mobilisala (sve tri brigade) 43 nova borca, od kojih je ostalo u jedinicama 25, a ostali su oglašeni nesposobnim za operativne jedinice. Zbornik, tom V, knj. 27, dok. 83.

⁴⁴⁴ Tađa je zapovjednik 15. ustaške bojne bio ustaški satnik Tomo Masarini, a komandant 2. ustaškog (slavonskog) zdruga bio je Štir, pošto je njen prethodni komandant dr Ilik poginuo sa grupom oficira u diverziji na pruzi.

U Podravskoj Slatini je tada bilo 450 ustaša, 80 domobrana, 60 žandarma i nešto naoružanih domaćih ustaša iz rezervne bojne.⁴⁴⁵ Zašto je Podravska Slatina postala ustaška baza iz koje se išlo u zločinstva južno u Podravinu, između Virovitice i Donjeg Miholjca? Iz Podravske Slatine se kontrolisala cela Podravina od Čačinaca i Donjeg Miholjca do Virovitice. Ona je bila u to vrijeme kotarsko mjesto, pa ju je neprijatelj držao i zbog svog prestiža, a time je sprečavao naš vojno-politički utjecaj na Podravinu. U posljednje vrijeme ona je bila jedina veza između Našica i Virovitice. Iz nje se neprijatelj često usmjerljivao pravcem Voćin — Zvečevo na našu slobodnu teritoriju i onemogućavao rad našim pozadinskim ustanovama.

Uporište je bilo utvrđeno i uređeno za kružnu odbranu. Spolja su bili jaki bunker, a unutrašnju odbranu su činile veoma dobro utvrđene zgrade i zidani bunker. Oslonac odbrane su bili bunker „Staljingrad“ i „Moskva“, pa je i na taj način trebalo dati do znanja napadaču da će se branioci tući do posljednjeg. Ustaše su u svojim jedinicama razvijale mit o svojoj nepobjedivosti. Tako su se pripadnici 15. ustaške bojne i ponašali. Koliko je bilo značajno zauzeti ili uništiti Podravsku Slatinu vidi se iz toga šta se o tome uporištu mislilo u štabu Šestog korpusa NOVJ i rukovodstvu Slavonije.

Borbe za Slatinu vodilo je šest brigada, četiri odreda, diverzantski bataljon, artiljerijski divizion i konjički eskadron.⁴⁴⁶

Dvadeset osmoj diviziji je povjereno da sa Dvadeset petom brigadom, ojačanom Trećim bataljonom Dvadeset prve brigade, zauzme Podravsku Slatinu, a ostalim snagama da zatvore pravac Virovitica — Podravska Slatina. Daruvarski odred je imao da zatvori pravac Daruvar — Virovitica, a Dvadeset prva brigada bez jednog bataljona je određena u divizijsku rezervu.

Jedinice Dvanaeste divizije držale su zasjedu prema neprijateljskim garnizonima D. Miholjac, Našice i selo Đurđenovac, na liniji Čađavica — Dravski kanal — Voćin potok — s. Humljani. Položaji su grupno posjedani, a težište je bilo oko sela Čađevice i Donjeg Miholjca, te na prostoru Mikleuš — Čačinci, prema Našicama i Đurđe-

⁴⁴⁵ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. 159.

⁴⁴⁹ Zbornik, tom V, knj. 25, dok. 128.

novcu. Diverzanti su imali zadatak da izvrše zaprečavanje kopanjem rupa, i rušenjem propusta i mostova, kao i postavljanjem protivtenkovskih mina.

Nosilac napada bila je Dvadeset peta brodska brigada. Ojačana je Trećim bataljonom Dvadeset prve brigade, konjičkim eskadronom, baterijom topova — četiri oruđa i dva teška minobacača.⁴⁴⁷ Predviđeno je da napad počne četvrtog aprila 1944. u 4.30 časova. Brigadu će podržati u napadu i artiljerijski divizion Šestog korpusa.

U sklopu opšteg zadatka Treći bataljon Dvadeset prve brigade i jedna četa Četvrtog bataljona Dvadeset pete brigade, kao i odjeljenje minobacača, imali su zadatak da blokiraju sjevernu i sjeveroistočnu stranu uporišta u slučaju da neprijatelj pokuša da pobjegne pravcem: most na potoku Javorovici — kota 116 — stara ciglana kod nasipa. Položaj za odbranu protezao se na liniji Veliko Polje — kota 176 — potok Javorovica. Lijevo krilo je kontrolisalo nasip pruge da ga ne bi neprijatelj iskoristio za bjekstvo. Bataljon je obrazovao potjerna odjeljenja radi gonjenja neprijatelja do donjomihaljevačkog sektora.

Drugi bataljon Dvadeset prve brigade, dvije njegove čete, trebalo je da likvidira uljaru, a treća četa da obezbjeđuje divizijsko previjalište. Prva četa, koja je napala uljaru, krenuće iz sela Lukavaca, Lukačić potokom i preko kote 130—152 do mosta kod Đerme, izaći (jedan vod) na cestu i njome ići u napad na uljaru. Njen drugi vod će napadati protivtenkovskim topom. Zaobići će s južne strane i istočno od uljare i u sadejstvu uništiti ustaški vod 3. satnije 15. ustaške bojne (40 do 50 ustaša treba uništiti). Druga četa će biti kod prvih kuća i u bataljonskoj rezervi kod mosta.

Prvi i Četvrti bataljon Dvadeset prve brigade su kao divizijska rezerva u selu Sladojevcima.

Pripreme za napad u svim jedinicama su dobro obavljene. Uoči napada svi borci su obaviješteni o zadatku. U svim četama je vladalo zadovoljstvo što će u Slavoniji biti uništena još jedna ustaška bojna. Sve je garantovalo uspjeh u napadu, pobjedonosan ishod borbe.

U svitanje je otvorena snažna artiljerijska vatra po planiranim ciljevima i neposredno se gađalo u vatrene tačke iz pridodatih oruđa. Po prestanku artiljerijske vatre počeo je juriš. Artiljerijska vatra nije bila precizna, a

³⁷³ Zbornik, tom V, knj. 23. dok. 172.

pješadija se nije dobro pripremila za juriš niti je pod zaštitom artiljerije izašla na jurišno odstojanje, već je kasnila. Neprijatelj se pribrao i organizovao za odbranu. Prvi nalet nije uspio. Sve do 16 časova borba se svodila na pripucavanje.

Kod uljare je četa Drugog bataljona opkolila bunke-re, ali usljed preglednosti prostora nije mogla da im priđe. Iz toga se nisu mogli gađati bunker i vatrenih položaja, već je trebalo rušiti plotove i ograde na dvorištima i baštama da bi se direktno tuklo. Pred samo veče bunker i uništeni i neprijatelj se morao povući u utvrđenu zgradu uljare, a odatle je pružio žestok otpor.

Već od osam časova u zasjedama se vode žestoke borbe. Iz Našica kreće 18. ustaška bojna, a iz Đurđevaca Šesnaesta. Nastupaju neprijateljske snage iz Valpova i Osijeka. Jedinice Dvanaeste divizije dobro se drže u zasjedama.

Na daruvarskom pravcu, u selu Miletincu, Daruvarski odred je vodio borbu sa 11. ustaškom bojnom i 1. bojnom 4. gorske pukovnije.⁴⁴⁸ Neprijatelj iz Daruvara koristi se koncentracijom naših snaga oko Podravske Slatine i kreće u pljačku slobodne teritorije.

U 16 časova jedinice što učestvuju u napadu ponavljaju juriš, ali bez većeg rezultata.

U ponovljenom napadu, 5. aprila u jedan čas, jedinice uspijevaju da sa istočne strane uđu u grad, ali nisu uspjele da prodru u centar jer je neprijatelj uspio da iz bolje utvrđenih zgrada zaustavi brodsku brigadu u napadu.

U 10 časova se priprema koncentrična vatra po objektima iz kojih se neprijatelj žilavo odupire iz svih oruđa. Iz rezerve se uvodi u borbu Četvrti bataljon Dvadeset prve brigade.⁴⁴⁹ U snažnom naletu, poslije dejstva artiljerije, zauzet je bunker „Moskva“, a oko bunkera „Staljingrad“ se vode krvave borbe. Ovaj drugi je za kratko vrijeme prelazio nekoliko puta iz ruke u ruku. Kod neprijatelja je nastala pometnja i dezorganizacija, njegova čvrstina je poljuljana. Time se koriste naše jedinice i preduzimaju snažan pritisak. Neprijateljska vojska bježi kroz grad, dvorišta, kuće čak se mnogi merdevinama prebacuju preko krovova, prema željezničkoj stanici, u pravcu mađarske granice.

⁴⁴³ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. 156.

⁴⁴⁹ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. 76.

U prvom stroju, zajedno sa borcima, bio je zamjenik komesara Četvrtog bataljona Dvadeset prve brigade Rade Mandić. Podsticao je svoje borce na juriš, da ne dozvole ustašama da se izvuku. Kada je uzviknuo: „Naprijed, udarnici!“, presjekao ga je ustaški rafal. Tako je Dvadeset prva brigada izgubila još jednog starog, predratnog člana Partije, rođenog u Mazinu kod Gračaca (20. 3. 1903). On je kao siromašno ličko dijete izučio zanat u Crvenki. Bio je poznat u beogradskom radničkom pokretu. Godine 1942. pada u ruke beogradskoj policiji, i dalje ga put vodi po koncentracionim logorima. Sa grupom drugova bježi iz Beča i dolazi na Kalnik oktobra 1943. godine, gdje stupa u Dvadeset prvu brigadu. Sest mjeseci njegove borbe i rada značilo je mnogo za jedinicu. Na svoje borce je prenosio smirenost, odlučnost, hladnokrvnost. Djelovao je ličnim primjerom, osobito na mlade, neiskusne članove Partije i borce.

U borbi za uljaru komandant brigade uvodi svježe borce iz Prvog bataljona, kako bi se neprijatelju zadao posljednji udarac. Komandantu bataljona Peri Okuliću javljaju se dobrovoljci koji će pod utvrđenu zgradu postaviti eksploziv i tako okončati otpor ustaša. Iz svih automatskih oružja će se dejstvovati po puškarnicama i štititi dva najsmjelija, ali iskusna diverzanta: komandira Ljubana Savanovića i njegovog komandira odjeljenja Simu Dabića.

Obavljaju se posljednji, kratkotrajni dogovori i pripremaju se puškomitraljezi. Odjedanput se čuju neprekidni rafali, a odmah nakon toga jaka eksplozija. Zgrada se obavi u vatru i dim. Cigla i drugi materijal lete na sve strane.

Većina posade zgrade je izginula ili ranjena, a ostali su ošamućeni. Kada su došli k sebi odlučili su da se probiju iz obruča, preko brisanog prostora — livade. Tu su vječno ostali, zbrisani su rafalima iz oružja naših boraca.

Treći bataljon je vodio ogorčenu borbu sa grupama ustaša koji su bježali prema pruži ne obazirući se odakle ih ko napada. Cilj je bio samo jedan — pobjeći. Borba prsa u prsa. Među našim borcima, u prvom stroju, je mladi komesar Trećeg bataljona Milan Cvijić Kopač. To je njemu prva borba kao komesaru bataljona. Zeli lično da pomogne da se borba što uspješnije okonča. Nedaleko

odatle je njegovo selo Kapelna. Od prvih dana 1942. je partizan u Papuku i ne zna ništa o svojim. Bio je u mnogim borbama kao borac Dvanaeste brigade, a u Dvadeset prvoj je od dana njenog formiranja. Bio je sve: borac, puškomitraljezac, delegat voda, komesar čete i, evo, komesar bataljona. Iskusan je borac i rukovodilac, hladnokrvan u svim situacijama, djeluje smireno, borcima ulijeva samopouzdanje. Uza sve to, 15. ustašku bojnu zna, jer je mnogo puta pljačkala njegovo selo.

Ustaški stroj valja se ka pruži kao lavina. Ustaše padaju, ali njihov talas preti da pregazi stroj Trećeg bataljona. Jedan ustaša je zgrabio mladog mršavog borca i nosi ga, bježi s njim. Komesar Kopač to gleda, ali ne može da puca, ubiće našeg druga. Juri za ustašom, ali drugi ustaša se tim koristi, sustiže ga i kosi rafalom.

U jednom trenutku zapraštaće samo ručne bombe. Zamjenik komandira druge čete Trećeg bataljona Đuro Jurković, stari i iskusni ratnik, rodom iz Gaja kod Pakraca, rve se sa dvojicom ustaša. Stegao je jednoga za gušu, ali drugi mu bajonetom probada grudi. Ranjeni ustaša stavlja pod sebe ručnu bombu i tijelo mu se razlijeće po drveću. Krkljanac. Ne može se pucati, borba se vodi kundakom i nožem. Reklo bi se da su tu ustaše u prednosti jer su fizički snažniji. Sve to traje nekoliko minuta, a zatim — tišina. Leševi na sve strane. Ranjeni traže pomoć. I naši i ustaše. Ranjeni su i neki civili. To su se ustaše presvukle u gradu, a ima tu i ustaških funkcionera iz Slatine koji su mislili da će se tako lakše provući.

Po livadama odjela, ranci, šinjeli, puške što su ih ustaše pobacale da bi lakše bježali. Čuje se pucnjava prema Dravi, sve dalje, dalje. . . Naše jedinice gone ustaše vatrom i pokretom, ali samo do sela Bakića. Zašto tada nije upotrebljena konjica za gonjenje kada je bila za to namijenjena?

Okolo pruge je izbrojano pedesetak leševa.⁴⁵⁰ U uporištu je bilo relativno malo gubitaka, valjda zbog dobre gradnje bunkera i drugih skloništa. Računa se da je većina neprijateljeve žive sile uništena dok se povlačila, probijala i bježala. Uspjeh bi bio i veći da je jedinica koja je držala grad u blokadi bila jača, a zasjeda dublje ešelonirana.

³⁷³ Zbornik, tom V, knj. 23. dok. 172.

Poslije 36 sati žestoke borbe ustaška posada u Slatini je savladana. Ubijeno je 220 ustaša i 70 domobrana i policajaca. Dosta ustaša je zarobljeno.⁴⁵¹ Zaplijenjen je jedan top, osam teških mitraljeza i pet puškomitraljeza, 194 puške i 64.000 metaka i bogati plijen u drugom materijalu. Iz Dvadeset osme divizije je 40 boraca poginulo i 100 ranjeno. Iz brigade su 24 druga poginula i 27 ranjeno, što čini polovinu poginulih u Dvadeset osmoj diviziji.

Izginuli su rukovodioci Mato Sokolović, vodnik, i Anton Vedriš, iz Starog Gradca od Virovitice, a ranjen zamjenik komesara druge čete 1. bataljona Mirko Vujasinović, komandir čete u Trećem bataljonu Nikola Milojević, vodnik Košta Vururna i deseteri Ilija Nešić i Nikola Šteković.

Na analizi je ocijenjeno da je Dvadeset prva brigada izvršila zadatak.

U borbama za Podravsku Slatinu vladao je pravi takmičarski duh. Istakao se velik broj boraca i jedinica, i svi su naredbom štaba brigade pohvaljeni.⁴⁵² Pohvalu su dobili i prva četa Prvog bataljona sa komandirom Nikolom Bogojevićem i drugi vod druge čete Trećeg bataljona. Od pojedinaca: Ljuban Savanović i desetar Simo Dabić, iz Trećeg diverzantskog voda, koji su dva puta minirali utvrđene tačke na uljari. Pohvaljeni su i desetar drugog voda prve čete Prvog bataljona Veselin Stojaković, puškomitralješci Simo Karamarković Tumbaš, Stipo Ugarčević i Dragan Volner Baćuška, borci Đuro Hržanjek, Petar Tadić, Stjepan Sokac i bolničarke Kaja Brkić i Rozika, jer su spasavale ranjenike pod veoma teškim uslovima.

Pohvaljen je i komandant Drugog bataljona Đuro Buban za to što je izvukao teški mitraljez kojem je izginula posada, pa je pretila opasnost da ga neprijatelj otme. Tom prilikom su se istakli i vodnik Đuro Stanković i mlađi vodnik Radivoje Vranića.

Radi zavodačenja reda u oslobođenom mjestu i otpremanja plijena i ranjenika, u Slatini je obrazovana komanda mjesta. U gradu su ostala i dva bataljona iz Dvadeset pete brigade, a druga dva su prešla u selo Kozice.

⁴⁵¹ Operativni izvještaj 21. brigade o napadu na Podravsku Slatinu. Arhiv VII, sig. br. 32—1, k. 1124.

⁴⁵² Naredba br. 13 štaba 21. brigade o pohvali jedinica, boraca i rukovodilaca u napadu na Podravsku Slatinu. Arhiv VII, sig. br. 17—3, k. 1138.

Ostale jedinice su ostale na prvobitnim položajima. Na položaje Sedamnaeste brigade neprijatelj nije pokušao da napadne od Virovitice.

Na položajima Dvanaeste divizije vode se žestoke borbe. Petog aprila je neprijatelj dovukao pojačanje u artiljeriji i tenkovima i pred veče je uspio da probije našu odbranu na pravcu Đurin lug, gdje je i noćio. Šestog aprila snažno pritiska na položaje Osamnaeste brigade, ka selu Adolfovcu, Đurinom lugu, koti 108 i uspijeva da potisne naše snage na prihvatne položaje: Ražljevo kanal — Dobrovina — kota 104 — Gornje Viljevo — Donja Bukovica — Stari Miljevci.

Noću između 6. i 7. aprila pet bataljona iz korpusne i divizijske rezerve, među kojima je bio i Četvrti bataljon Dvadeset prve brigade izvode napad radi odbacivanja neprijatelja, ali bez uspjeha. Žilavo se braneći uspio je da se održi na svojim pozicijama.

Pošto su planirani ciljevi postignuti, a radi izbjegavanja jačih udara po našim jedinicama i nepotrebnih gubitaka, naše jedinice su se, po naređenju štaba korpusa,⁴⁵³ odlijepile od neprijatelja i posjele položaje Orahovica — Prištana — Humljani — Krajna — Četekovac — selo Balinac, kako bi odbranile slobodnu teritoriju. Brigadi je naređeno da se Prvi i Drugi bataljon razmjesti u selu Čeralijama, Četvrti u Bokanu, a Treći u selu Ivanbregu.⁴⁵⁴ Neprijatelj je preko dana stalno izviđao i bombardovao položaje naših jedinica.

Poslije ulaska jake njemačke kolone u Podravsku Slatinu, njemačka i ustaška komanda formirale su goneće odrede, vojsku koja će tenkovima i drugom mehanizacijom goniti naše jedinice ili pak preoteti dio plijena, koji je sporo odmicao na volvoskoj i konjskoj vuči. Takav jedan brzi odred na osam kamiona i sa četama tenkova upućen je ka Čeralijama. Na položajima Bukvik (Mokro brdo) zaustavili su ga Prvi i Drugi bataljon Dvadeset prve brigade vodeći žestoku borbu sa njegovim prednjim dijelovima. Uništen je jedan neprijateljev tenk. Naše jedinice pružaju otpor i polako se povlače ka Čeralijama.

⁴⁵³ Pod pritiskom jakih neprijateljskih snaga naše jedinice su se 7. aprila povukle iz Slatine. Poslije oslobođenja Slatine naše zasjede su 40 časova vodile borbu. Neprijatelj je imao oko 4.000 vojnika i bio je podržan avijacijom, tenkovima i artiljerijom. Vidi depešu Arhiv VII, sig. br. 5—2, k. 119/1.

⁴⁵⁴ Vidi sig. br. 450.

Sutradan je neprijatelj izveo snažan napad ka Čeralijama. Upotrebio je avijaciju i artiljeriju i uspio da se probije ka Čeralijama, ali mu je oko 30 ljudi izbačeno iz stroja.⁴⁵⁵ Odmah je počeo odmazdu, da pali srpske kuće u Čeralijama, Rijencima, Bokanama i Macutama. Istog dana su snažno bombardovani Voćin, Slatinski Drenovac i sela oko njega. Tu je bilo neuobičajeno mnogo neprijateljskih aviona (preko 50).⁴⁵⁶ Sa istom žestinom nastavljeno je bombardovanje i narednog dana,⁴⁵⁷ i to od šest izjutra pa neprekidno, u talasima, 12 sati. Našoj pozadini su naneseni znatni gubici.

Devetog aprila je bombardovano selo Smude, u kom su bile neke naše jedinice. Tu su poginula četiri druga i ranjeno pet.

Neprijatelj nastoji da se probije ka Voćinu radi odmazde i pljačke po selima na slobodnoj teritoriji. Međutim, osujećen je. Sedamnaesta brigada je na položajima. Macute — Petrovo Polje do pruge, a od pruge, na položajima Smude — Rijenci, Dvadeset prva. Poslije oštre četvorčasovne borbe naših dviju brigada s neprijateljem njegov napad je odbijen i on se povukao na svoje polazne položaje u Čeralijama. Istoga dana pred večer povukao se u Podravsku Slatinu izgubivši 15 ljudi.⁴⁵⁸ Sedamnaesta brigada je uništila i jedan tenk. U tim borbama je iz Dvadeset prve brigade poginulo osam i ranjeno 20 boraca i rukovodilaca.⁴⁵⁹

Desetog aprila je prestalo bombardovanje i neprijatelj nije više pravio izlete u naša oslobođena sela.

Istoga dana Dvadeset prva brigada kreće preko ceste Daruvar — Virovitica i razmješta se po bilogorskim selima Babinoj Gredi i Jasenašu, a već 12. aprila se pomera ka Podravini, u sela Pčelići i Borova, odakle je razvila

⁴⁵⁵ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. 163.

⁴⁵⁰ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. 160.

⁴⁵⁷ U to vrijeme neprijatelj je avionima koje je slao iz Mađarske tukao slobodnu teritoriju u Slavoniji, odnosno pozadinske ustanove komande 6. korpusa. Od tih bombardovanja uništen je veliki broj zgrada pozadinskih ustanova. Knjiga primljenih depesa GS NOV i POH. Arhiv VII, sig. br. 5—2, k. 119/1.

⁴⁵⁸ U svojim izvještajima neprijatelj govori o teškim borbama. Prigodom gonjenja partizana južno od Slatine zauzeta su, 9. 4. 1944, nakon teške borbe, dva mjesta... Izvještaj glavnog zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 12. 4. 1944. o borbama kod Podravske Slatine. Zbornik, tom V, knj. 26, str. 287.

⁴⁵⁹ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. 83.

izviđačku aktivnost prema Virovitici i rušila prugu Podravska Slatina — Virovitica.

U bataljonima i četama su održane konferencije a u komandama i štabovima sastanci i razmatrana iskustva iz napada na Podravsku Slatinu.⁴⁶⁰ Primjedbe su se uglavnom ticale upravljanja i koncentracije vatre, artiljerije, minobacača, teških mitraljeza i ostalog pješadijskog automatskog naoružanja i artiljerije, sadejstva između pešadije i artiljerije, koje je bilo slabo kako u početku juriša tako i kasnije, u dinamici borbe, u zauzimanju pojedinih utvrđenih vatrenih tačaka.

Komandanti i komandiri ne prate situaciju i u toku borbe ne daju, samoinicijativno, dopunske zadatke, a zauzete vatrene tačke ne iskorišćavaju kasnije za odbranu. Na taj način dozvoljava se neprijatelju da organizuje protivnapade na jedinice koje postižu najviše uspeha.

U napadu na naseljena mesta potrebno je formirati jurišne grupe, koje će vješto usmjeravati koncentričnu vatru na određene objekte i tako omogućiti diverzantima da ih miniraju. Izostalo je organizovano gonjenje neprijatelja kada je on, razbijen, u neredu bježao. Te slabosti su zapažene kod Trećeg i Četvrtog bataljona. Konjica nije uopšte upotrebljena.

Neprijateljska avijacija ne bi mogla da bombarduje naše položaje ako bi oni bili u gradu, u neposrednom dodiru s neprijateljem. Treba pratiti svjetlosne signale avijacije i njegove pješadije na zemlji. Naše jedinice treba da ponavljaju te iste signale i da tako dovode neprijatelja u zabludu.

Ne možemo biti zadovoljni dejstvom naših jedinica u naseljenom mjestu. Kontrola stanovništva je važna, jer se pokazalo da se ustaše presvlače u civile i da mogu iznenada da nanesu gubitke i potom pobjegnu. Nevojničko ponašanje pojedinaca u napadu na uporišta valja spriječiti! U nekim jedinicama je bilo boraca koji su uzimali alkohol. Vodnici i deseteri tröba da znaju za svakog borca kako se koji ponaša. Što je još važno, da se zna da su oni najodgovorniji ako im borci ne znaju da se koriste prirodnim zaklonima i mrtvim uglovima u napadu. Cjelokupnu kontrolu u zauzetom naseljenom mjestu valja

³⁷³ Zbornik, tom V, knj. 23. dok. 172.

povjeriti jednoj jedinici, i to: kontrolu stanovništva, privođenje, hapšenje sumljivih lica. . .⁴⁶¹

Za vrijeme borbe loše je bila organizovana ishrana boraca. Ne može se više dopustiti da borci vode borbu nekoliko dana bez organizovane ishrane.

Na kraju, rečeno je da se još dešava da neke jedinice napuštaju svoje položaje i u situacijama koje nisu baš kritične, a ne izvjestе svoje susjede desno i lijevo. Za tako što ubuduće će se najoštrije kažnjavati.

Za uspjehe postignute u martu i aprilu 1944. godine Glavni štab Hrvatske je pohvalio sve jedinice Šestog korpusa sa general-majorom Petrom Drapšinom na čelu.⁴⁶² Jedinice su pohvaljene za nanošenje teških gubitaka njemačkim divizijama dok su prolazile u Mađarsku, za krupne diverzije na pruzi Zagreb — Beograd i zato što su, nakon ogorčenih borbi, zauzele jako kotarsko ustaško uporište Podravsku Slatinu.

NAPAD NA USTAŠKO UPORIŠTE FERIČANCE

Pošto su se jedinice malo odmorile i sredile, štab Šestog korpusa je 20. 4. 1944. izdao zapovjest⁴⁶³ da se noću između 22. i 23. aprila uništi 18. ustaška bojna, koja je činila ustaška uporišta u Đurđenovcu i Feričancima. Tu je tada bilo oko 50 ustaša, i oni su bili predstraža našičkom garnizonu. To je u isto vrijeme bilo obezbjeđenje pruge Našice — Podravska Slatina.

Ta, 18. bojna, obezbjeđivala je u Đurđenovcu i veliki drvni kombinat, značajan privredni objekat koji je neprijatelj upotrebljavao i kao bazu za terorisanje stanovništva Podravine. Njihovom likvidacijom neprijatelju bi se zadao snažan vojno-politički i ekonomski udarac, a narodnooslobodilački pokret bi dobio zamah u podravskim selima.

U uništenju tih uporišta učestvovalе su sve jedinice Šestog korpusa. Zadatak je bio da Osamnaesta brigada Dvanaeste divizije napadne Đurđenovac, a ostale snage da obezbjeđuju taj napad. Dvadeset osma udarna divizija,

⁴⁶¹ U Voćinu je 10. aprila 1944. godine od boraca 12. i 28. divizije i Istočne grupe odreda formiran bataljon za borbu protiv pete kolone.

⁴⁶² Naredba br. 6 od 12. 4. 1944. Arhiv VII, sig. br. 2/11, k. 893A.

⁴⁶³ Zbornik, tom V, knj. 26, dok. 84, str. 418.

u čijem je sastavu bila Dvadeset prva brigada napada Feričance, a ostale snage obezbjeđuju napad. Vrijeme za napad: 21. 4. 1944. u 23 časa.

U zapovjesti štaba 28. divizije⁴⁶⁴ od 22. 4. 1944. naznačeno je da uporište u Feričancima čini četa ustaša 18. bojne (80 ustaša i 20 domobrana), iz prometnog zdruga. Težište odbrane je bilo na željezničkoj stanici i na čuvanju obližnjeg mosta, i sve to sa osloncem na deset dobro uređenih bunkera opasnih bodljikavom žicom.

Uporište u napadu bio je Prvi bataljon Dvadeset prve brigade⁴⁶⁵ ojačan sa dva topa i teškim mitraljezom s ciljem da u toku noći uništi neprijateljsku živu silu i ne dozvoli mu da se izvuče i umakne. ostali bataljoni su dobili ove zadatke: Treći bataljon je pridodat Sedamnaestoj brigadi kao njena rezerva, Drugi bataljon je određen da u selu Velinovcu bude divizijska rezerva, a Četvrti, s jednom četom i diverzantima, treba da uništi most između Našica i Đurđenovca. Jedna njihova četa je određena u brigadnu rezervu, a jedna da obezbjeđuje divizijsku ambulantu.

Diverzantski vod brigade je u toku noći porušio prugu između Feričanaca i Đurđenovaca u šumici Golubovac.

Prvi bataljon je na vrijeme počeo napad, potpuno opkolio rejon željezničke stanice, energično krenuo ka neprijateljskim bunkerima, ali se neprijatelj žilavo branio koristeći se velikim brisanim prostorom. Naša artiljerija je došla do izraza tek u mrak, kada je uporište trebalo uništiti, a borba se oteгла do oko 12 časova, kada je neprijatelj uspio da se probije i većina da pobjegne prema Đurđenovcu i Viljevu. Samo direktnim pogotkom u puškarnicu mogao se poljuljati moral okrutnog protivnika, koji nije ni pomišljao da se preda.⁴⁶⁵

Cilj je djelimično ostvaren samo u Feričancima: ubijeno je 17 ustaša, 23 ranjeno, a osam zarobljeno. Ostali su uspjeli da se razbježe. Zaplijenjena su dva puškomi-traljeza, 60 pušaka, 35 bombi i nešto municije.

Tako je okončan udar na uporište u Feričancima. Gubici: pet poginulih i šest ranjenih drugova. Tu je poginuo i mlađi vodnik Branko Puškarić iz Naudovaca kod

⁴⁶⁴ Zbornik, tom V, knj. 26, str. 441, dok. 84.

⁴⁶⁵ Zbornik, tom V, knj. 36, dok. 89.

⁴⁶⁸ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. 81.

Virovitice, a ranjeni su vodnik Pero Oklobdžija, delegat Mile Borovac i desetar Stevo Kardaš.

Iz Feričanaca su se naše jedinice povukle i razmjestile u rejonu G. Motičina — Bare — Zdenci — Orahovica, radi odmora i sređivanja. Nakon tri dana Dvadeset prva brigada se ponovo prebacila na sektor zapadno od Podravske Slatine: Mačkovac, Hum Varoš — Pivnice i Pčelić. To je učinila 25. aprila, jer su na pomolu bili novi događaji u kojima će aktivno učestvovati.

NEPRIJATELJSKA OFANZIVA „OLUJA“

Njemačko — ustaške — domobranske snage su 26. 4. 1944 godine krenule u napad na jedinice Šestog korpusa. Poslije uspjeha koje su jedinice Šestog korpusa postigle u ranu proljeće, pogotovo u Podravini, neprijatelj je, u namjeri da razbije jedinice tog korpusa, ovlada slobodnom teritorijom, započeo, ko zna koju po redu, novu ofanzivu. Ovoga puta je to bila „Oluja“ („Ungenvinter“), u kojoj su učestvovali dijelovi 42. lovačke divizije, jednog policijskog puka, 4. gorskog zdruga, 6. lovačke pukovnije, 2. bojna brzog zdruga, 16. i 18. ustaška bojna 2. ustaškog zdruga i druge ustaško-domobranske jedinice.⁴⁶⁷

Neprijatelj je počeo svoja dejstva sa kružne osnove Slavonski Brod — Našice — Podravska Slatina — Virovitica — Daruvar — Pakrac — Nova Gradiška — Slavenska Požega. Odmah je uočeno da se njegove snage ne angažuju odjednom i na širokom frontu,⁴⁶⁸ već da se sukcesivno vode na dva osnovna pravca: Slavenska Požega — Kamensko — Zvečevo, Virovitica — Podravska Slatina ka Voćinu, Slatinskom Drenovcu i Zvečevu,⁴⁶⁹ sa ciljem da uništi ekonomsku bazu naših jedinica, a po mogućnosti i živu silu Šestog korpusa, da pretraži slobodnu teritoriju i uništi skladišta, radionice, bolnice, objekte

⁴⁶⁷ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. 81.

⁴⁶⁸ Arhiv VII, sig. br. 5—2, k. 119/1; bojne relacije 1. i 2. zbornog područja. Arhiv VII, sig. br. 4—I, k. 38. Arhiv VII, mikrofilm, München — N5 750.

⁴⁶⁹ Neprijatelj uvodi u borbu svoje snage sukcesivno i postepeno. Iz Slavonske Požege nastupa borbena grupa „Širovski“ (Schirowski), iz Podravske Slatine 1. policijski puk, iz Virovitice grupa Hofman (Hofmann), iz Daruvara 4. Gz. 4. i 5. bataljon usmjerio je pravcem Slavenska Požega — Kamensko — Zvečevo — Voćin i: Slatina — Voćin — Zvečevo. Pismo 6. korpusa od 29. 5. 1944. Zbornik, tom V, knj. 27, str. 419.

štaba korpusa i drugih ustanova, izvuče rezerve hrane, uništi ili spali.

Stab Šestog korpusa je odlučio da sjevernoj grupaciji koja je nadirala od Virovitice i Podravske Slatine, ne suprotstavi Dvadeset osmu udarnu, a južnoj koloni Dvadesetu diviziju, već da neprijatelja postepeno iznurava, pa da u pogodnom trenutku obje divizije napadnu jednu od kolona. Pravovremeno su sklonjeni svi ranjenici, ustanove, skladišta hrane i teško naoružanje, što bi se inače moralo braniti.

Dvadeset šestog aprila ujutru neprijatelj (oko 800 vojnika) nastupao je ka položajima Prvog bataljona Dvadeset prve brigade i položajima kod sela Mačkovac i Gornji Kusunji. Tu se povelala oštra borba, koja se odvila cio dan, ali neprijatelj se nije ni koraka pomjerio ka slobodnoj teritoriji. Predveče, u odlučujućem jurišu, neprijatelj je razbijen i prinuđen na povlačenje. Ubijeno je 20 gestapovaca i zarobljeno pet ustaša. Brigadi je pao u ruke i plijen: protivavionski top sa 15 granata, jedan laki mitraljez i tri puškomitraljeza, 12 pušaka, šest bombi i nešto municije. Iz bataljona je ranjeno osam boraca.⁴⁷⁰

Sutradan, 27. aprila, brigada se pregrupisala radi smanjenja širine odbrane i zauzimanja pogodnih topografskih objekata. Zauzela je položaje na kosama Maloj i Velikoj Brežnici osiguravši se prema Miokovićevu (Đulovcu). Neprijatelj je u toku dana uspio da pride njenim položajima (oko 500 vojnika). U šumi je počela borba. Jačina i namjere neprijatelja su bili nepoznati. On je uspio da potisne s položaja Drugi i Treći bataljon Dvadeset prve brigade, uđe u selo Kuzmu i zauzme kotu 314. U ponovljenom napadu Dvadeset prva brigada vodi oštru borbu, pa se neprijatelj predveče povukao ka Lisičinama. U toku dana je iz brigade poginulo devet drugova i 30 ranjeno. Četvrti bataljon je izgubio teški mitraljez. Kada se u šumi razvila borba, jedan konj se oteo konjovocu i pobjegao neprijatelju odnijevši na sebi mitraljez. Prvi bataljon izvještava da je 10 neprijateljskih vojnika ubio i veći broj ranio.⁴⁷¹

Na podravskom pravcu neprijatelj je nastojao (28.4) da poveća svoj uspeh. Na položajima Brodske brigade vo-

⁴⁷⁰ izveštaj štaba 21. brigade o borbama u ofanzivi. Zbornik, tom V, knj. 27, dok. 38.
⁴⁷¹ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. 171.

di se žestoka borba, ali je neprijatelj zadržan na liniji Li-sičine — Kuzma na koju je bio dospio, a brigada je na položajima: kota 422 Laništa — Mededak — kota 447 — bezimena kosa — kota 460. Zadatak je da se spriječi nastupanje neprijatelja ka Petlovoj nozi, koti 750 i Crnom vrhu. Brigada se održala na svojim položajima.

Dvadeset devetog i 30. aprila neprijatelj je zauzeo sve saobraćajnice u pravcu Voćina. Brigada drži položaje na Petlovoj nozi i Crnom vrhu i spriječava prodor neprijatelja da prodre na slobodnu teritoriju. Naše jače patrole, sastava voda i čete, spuštaju se na saobraćajnicu i napadaju neprijateljske dijelove koji naiđu.

Uoči 1. maja druga četa Prvog bataljona privukla se, koristeći se neprijateljevom neoprežnošću, na Kosu kod Kamengrada u Voćinu i njeni borci su ubacili u njihove rovove nekoliko bombi. Zaplijenjene su dvije puške i ubijena desetina neprijateljskih vojnika. Računa se da je izbačeno iz stroja 20 neprijateljskih vojnika, a iz čete su dva borca ranjena. U tom prepadu se istakao komandir čete Božo Vojvodić.

Izviđački vod Dvadeset prve brigade ide u izviđanje prema Vučjaku, a treći i četvrti prema Borcima i Zailama. Dvadeset prva brigada je 1. maja posjela položaje Ljutoč — kota 695 — Crni vrh — kota 805 na Ravnoj gori i obezbjeđivala divizijsku bolnicu. U toku dana je bilo više čarki nego patrola s neprijateljskim izviđačkim i osiguravajućim dijelovima. Brodska brigada se žestoko sukobila s kolonom koja se od Kamenskog probijala ka Zvečevu. Borba se vodila kod sela Mrkopolja i kote 856.

Prvog i 2. maja bilo je borbe sa slabijim neprijateljskim snagama koje su pokušale da se iz više pravaca probiju u dublju pozadinu. Borbu su vodili Drugi, Treći i Četvrti bataljon. Treći Bataljon je izvodio demonstrativni napad na Đulovac (3.5), a zatim se kod sela Zaila oštro sukobio s neprijateljem jačine jedne čete. Poginuo je jedan borac i sedam je ranjeno. Iz Drugog bataljona su u tim borbama četiri druga nestala.⁴⁷² Tim sukobima su se

⁴⁷² Među nestalima je bio i borac Pavao Štihman, iseljenik iz Kanade, član KPJ, koji je u naše jedinice došao u jednoj grupi. Neka njegova rezonovanja bila su čudna. Tog dana je bio lakše ranjen i predao se. Nikada se nije saznalo za njegovu sudbinu. (Prema sjećanju pukovnika Branka Kobalija, komesara 2. bataljona.)

završavala borbena dejstva brigade u toj ofanzivi, jer se 4. maja brigada povukla na koncentracijsku prostoriju Metla — kota 778, gdje se kratko vrijeme odmarala, a potom krenula na nove zadatke.

U ofanzivi „Oluja“ neprijatelj je nanio priličnu štetu našim pozadinskim ustanovama i selima na slobodnoj teritoriji. Kao da mu je jedini cilj bio da sve uništi, spali i opljačka.⁴⁷³ Svi ranjenici su spaseni, a narod je uspio da se izvuče, sem starih i iznemoglih.

Poslije ofanzive su, kao i uvijek u našoj praksi, svi postupci u borbenim dejstvima i ponašanje ljudi podvrgnuti analizi. Ukazalo se na slabosti koje ometaju da se postižu bolji rezultati.

Na primjer, veza između komandi svih stepena, bila je veoma spora i slaba, pa i među borcima u odjeljenju. . . Još i sve starješine nisu bile samoinicijativne. Skrenuta je pažnja na to da neprijatelja ne treba ni precjenjivati ni potcjenjivati. Gdje god su naše jedinice bile gipkije i upornije, uspjeh je postignut.

U jedinicama nije bilo dovoljno uticaja starješina, osobito pri kraju borbe, a sva rješenja zavise od njih. Sve je to bilo rezultat neiskustva. Često starješine nisu znale kako da postupaju u pojedinim prilikama.

Predloženo je da se u predasima i na odmorima izvođači jedinačna, vodna i četna obuka, a ono što se nauči u sobi, treba izvesti i na zemljištu, praktično primjeniti.

Zapaženo je da nije dobro kada pojedini rukovodioci izdaju neposredno naređenje borcima i nižim rukovodiocima, jer se onda njihove pretpostavljene starješine osjećaju suvišnim. Sem toga, kako borci moraju da imaju povjerenja u svoje naoružanje, bilo bi dobro izvesti i praktično gađanje uz dobre pripreme.

Ukopavanje jedinica je od izuzetnog značaja. Samo ako se ono primjenjuje manje će se ginuti sigurnije će

⁴⁷³ U depeši 6. korpusa, od 13. maja, o ofanzivi GŠH o tome piše: Spaljene su sve zgrade u kojima su boravile komande slatinskog, požeškog i pakračkog područja, zgrade ekonomskog odseka štaba korpusa, oblasnog NOO, oficirske škole, škole za vezu i barake triju bolnica. Potpuno su spaljena sela Voćin, Bokane, Macute, Ceralije i Drenovac. Neprijatelj je pronašao i dva bun-kera mehaničarske radionice sa alatom. Zbornik, tom V, knj. 26, dok. 136, sig. br. 3.

se držati položaji. Svaka desetina bi trebalo da ima 2—3 ašovčića. Ima ih po selima, ali borci ih bagatelišu, a i desetari ih ne cijene.

Hrana se dijeli dugo i sporo, jer borci nemaju porcije i kašike. To umanjuje borbenu spremnost. Preporučeno je da se za svaka dva do tri borca nabavi limeni tanjir ili manja zdjelica. Nijedna brigada nije kupila kašike i porcije iz svog fonda, ali zato se dosta troši na nabavku duvana. Zapažene su i sitnice koje smetaju da borbena spremnost bude bolja, a za to je potrebno samo malo truda.